

POSEBAN IZVJEŠTAJ

O PRAVU DJECE NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU U REPUBLICI SRPSKOJ

SADRŽAJ:

I.	UVOD.....	3
II.	OVLAŠTENJA OMBUDSMANA ZA DJECU REPUBLIKE SRPSKE.....	4
III.	CILJ ISTRAŽIVANJA.....	5
IV.	STRUKTURA ISTRAŽIVANJA	5
V.	IDENTIFIKACIJA I ANALIZA PRAVNOG OKVIRA – MEĐUNARODNOG I DOMAĆEG.....	6
	V.1. Međunarodni pravni okvir	6
	V.2. Domaći pravni okvir	10
VI.	REZULTATI ANKETIRANJA SREDNJOŠKOLACA OD 14 DO 18(19) GODINA STAROSTI U REPUBLICI SRPSKOJ	12
VII.	FOKUS GRUPA SA UČENICIMA JU OSNOVNA ŠKOLA "STEVAN NEMANJA" GORNJI DRAGALJEVAC I JU OSNOVNA ŠKOLA "VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ" DOBOJ.....	21
	VII.1. JU Osnovna škola "Stevan Nemanja" Gornji Dragaljevac	21
	VII.2. JU Osnovna škola "Vuk Stefanović Karadžić" Doboje	26
VIII.	DUBINSKI INTERVJU	28
	VIII.1. Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju	28
	VIII.2. Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske	33
	VIII.3. Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske	36
	VIII.4. Centar za životnu sredinu Banja Luka	39
	VIII.5. Odsjek za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije Gradske uprave Bijeljina.....	42
IX.	STUDIJA SLUČAJA	45
X.	ANALIZA PRIKUPLJENIH PODATAKA, MIŠLJENJA I STAVOVA	49
XI.	PREPORUKE	54

I. UVOD

UN Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine¹ je globalno ratifikovani dokument koji ima za cilj da države potpisnice poštuju, štite i omoguće ostvarivanje dječijih prava. Mnoga prava iz Konvencije odnose se direktno na zaštitu životne sredine, a pravo djece na sigurnu, zdravu i održivu životnu sredinu posmatra se u vezi sa ostalim pravima: pravom na život (član 6.); pravom na zdravstvenu zaštitu u skladu sa najvećim mogućim standardima (član 24.) u okviru koga se ističe i pravo djeteta na zdravu životnu sredinu (član 24.2.); te pravom na obrazovanje (član 28.). Takođe, Konvencija u članu 12. definiše pravo djeteta na učešće i iznošenje stavova i mišljenja u skladu sa zrelošću i uzrastom o svim pitanjima koja se djeteta tiču.

Uvažavajući snažan uticaj koji pitanja zaštite životne sredine i ublažavanja posljedica klimatskih promjena imaju na djecu i ostvarivanje njihovih prava, UN Kancelarija visokog komesara za ljudska prava je 2017. godine izradila i analitičku studiju o ovim pitanjima u kojoj je jedan od zaključaka da dječija prava, uključujući pravo na učešće, moraju biti ugrađena u strateške dokumente koji se odnose na zaštitu životne sredine i razvoja.

Poštujući gore navedeno, kao i činjenicu da je Evropska mreža ombudsmana za djecu kao temu svoje godišnje skupštine odredila pitanja iz oblasti „klimatske pravde“ Ombudsman za djecu pristupio u drugoj polovini 2022. godine izradi posebnog izvještaja na temu „Pravo djece na zdravu životnu sredinu“.

¹ http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Konvencija_o_pravima_deteta.pdf

II. OVLAŠTENJA OMBUDSMANA ZA DJECU REPUBLIKE SRPSKE

Nadležnosti Ombudsmana za djecu utvrđene su zakonom². U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i opštih akata, kao i međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala. Ombudsman za djecu:

- a) prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- b) prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumentata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- c) prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- d) prati povrede prava i interesa djeteta;
- e) zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta;
- f) predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta;
- g) obavještava javnost o stanju prava djeteta;
- h) obavlja druge poslove utvrđene Zakonom o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske.

Ombudsman za djecu je ovlašten da Vladi, odnosno, Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata. Takođe, Ombudsman za djecu je ovlašten i da organima državne uprave, organima, odnosno, službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva izvještaje o preduzetim mjerama.

² Zakon o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske, („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 103/08 i 70/12)

III. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je utvrđivanje mišljenja i stavova djece i mladih o pojedinim segmentima ostvarivanja njihovog priznatog prava na zdravu životnu sredinu, a naročito stepen njihovog učešća u postupku utvrđivanju politika i strategija u oblasti zaštite životne sredine i stepen ostvarivanja njihovog prava na informisanje i obrazovanje u ovoj oblasti, te da se upute preporuke nadležnim tijelima za unapređenje postupka ostvarivanja prava djece na zdravu životnu sredinu.

IV. STRUKTURA ISTRAŽIVANJA

Sprovedeno istraživanje obuhvata:

- Identifikaciju i analizu pravnog okvira – međunarodnog i domaćeg.
- Prikupljanje relevantnih podataka, mišljenja i stavova upotrebom:
 - Unaprijed pripremljenog i usklađenog upitnika za srednoškolce, tj. djecu i mlade od 14 do 18(19) godina.
 - Fokus grupe sa učenicima osnovnih škola, tj. djecom mlađom od 14 godina.
 - Dubinski intervju sa predstavnicima republičkih organa, lokalne samouprave i nevladinog sektora u ovoj oblasti.
 - Studija slučaja pred Ombudsmanom za djecu.
- Analizu prikupljenih podataka, mišljenja i stavova.
- Preporuke.

V. IDENTIFIKACIJA I ANALIZA PRAVNOG OKVIRA – MEĐUNARODNOG I DOMAĆEG

V.1. Međunarodni pravni okvir

Bosna i Hercegovina je ratifikovala niz međunarodnih konvencija, sporazuma i protokola o klimatskim promjenama i uopšte o zaštiti životne sredine.

Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promjeni klime (UNFCCC) je prvi i osnovni međunarodni sporazum sačinjen sa ciljem da se stabilizuje koncentracija gasova staklene bašte u atmosferi na nivo koji će spriječiti opasno antropogeno djelovanje na klimatski sistem. UNFCCC je otvorena za potpisivanje na Zemaljskom samitu u Rio de Janeiru u junu 1992. godine, a stupila je na snagu 21. marta 1994. Bosna i Hercegovina je ratifikovala UNFCCC 2000. godine.

Na osnovu UNFCCC, 2005. godine usvojen je **Kjoto protokol**, koji je postavio pravno obavezujuće ciljne vrijednosti za smanjenje emisija gasova staklene bašte u razvijenim, industrijalizovanim zemljama. U periodu 2008. do 2012. godina, razvijene zemlje trebale su smanjiti emisije gasova staklene bašte za 5%, a u periodu 2013. do 2020. godina, za 20% u odnosu na 1990. godinu. Bosna i Hercegovina je ratifikovala ovaj protokol 2008. godine.

S obzirom da Kjoto protokol nije doveo do očekivanog smanjenja emisija za zaustavljanje porasta globalnih temperatura, na međunarodnom nivou učinjeni su dodatni napori donošenjem **Pariskog sporazuma o klimatskim promjenama**, koji predstavlja prvi pravno obavezujući sporazum za sve zemlje za borbu protiv klimatskih promjena. Sporazum je postignut na 21. zasjedanju Konferencije strana (COP 21) Konvencije UNFCCC u Parizu, 12. decembra 2015. godine, a stupio je na snagu 4. novembra 2016. godine. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Pariski sporazum 2017. godine, a do polovine 2021. godine Sporazum je ratifikovala 191 od 197 strana Konvencije UNFCCC.

UNECE Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima životne sredine (tzv. Arhuska konvencija) usvojena je na 4. Ministarskoj konferenciji „Životna sredina za Evropu“ 25. juna 1998. godine u Arhusu u Danskoj. Konvencija je stupila na snagu 30. oktobra 2001. godine nakon što ju je ratifikovalo 16 država te predstavlja međunarodni pravni okvir u području zaštite životne sredine.³

Arhuska konvencija se odnosi na:

Pristup informacijama o životnoj sredini - pravo svakoga na informaciju o životnoj sredini koja imaju organi vlasti uključujući informacije o izvještajima o stanju životne sredine, o

³ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Arhusku konvenciju 15. septembra 2008. godine koja je objavljena u „Službenom glasniku BiH-MU“, broj: 8/08.

mjerama i politikama koje se poduzimaju vezane za životnu sredinu u svrhu poboljšanja sigurnosti i zdravlja građana.

Učešće javnosti u odlučivanju u pitanjima životne sredine - organi vlasti trebaju stvoriti uslove kako bi se omogućilo javnosti i nevladinim organizacijama da daju svoje komentare na prijedloge mjera, propisa, politika, planova, programa i projekata vezanih za životnu sredinu koji se moraju uzeti u obzir.⁴

Pristup pravosuđu u pitanjima životne sredine – pravo na pravosudni postupak i osporavanja odluke javne vlasti radi dokazivanja povrede prava vezanih za propise iz zaštite životne sredine.

Vodič za implementaciju Arhuske konvencije - UNECE je 2013. godine izradio novi Vodič za implementaciju Arhuske konvencije koji pojašnjava pojedine odredbe Konvencije. Takođe, sadrži uputstva o primjeni Konvencije koje se temelje na primjerima dobre prakse stranaka, kao i na nalazima i mišljenjima Odbora za ocjenu usklađenosti.⁵

Paralelno sa donošenjem Pariskog sporazuma, usvojen je još jedan važan međunarodni dokument. Na Samitu o održivom razvoju, 25. septembra 2015. godine, države članice Ujedinjenih nacija usvojile su **Program održivog razvoja do 2030. godine**, poznat kao **Agenda 2030**, koji sadrži 17 Ciljeva održivog razvoja. Cilj broj 13 odnosi se na „Očuvanje klime“ i poziva na hitno djelovanje u pravcu suzbijanja klimatskih promjena i njihovih posljedica.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 28. jula 2022. godine **Rezoluciju o prepoznavanju ljudskog prava na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu (A/76/L.75)**, po kojoj se po prvi put, na nivou Ujedinjenih nacija, eksplicitno prepoznaje pravo čovjeka da živi u čistoj, zdravoj i održivoj životnoj sredini. Rezolucijom se:

- Prepoznaje ljudsko pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu;
- Napominje da je pravo na čistu, zdravu i održivu sredinu povezano sa drugim pravima i postojećim međunarodnim pravom;
- Potvrđuje da unapređivanje ljudskog prava na čistu, zdravu i održivu sredinu zahtijeva potpuno sprovođenje multilateralnih sporazuma o životnoj sredini u skladu s načelima međunarodnog prava;
- Poziva države, međunarodne organizacije, poslovna preduzeća i druge relevantne učesnike da usvoje politike, poboljšaju međunarodnu suradnju, ojačaju izgradnju kapaciteta i nastave dijeliti dobre prakse kako bi se povećali napor za osiguranje čiste, zdrave i održive životne sredine za sve.

⁴ Popisano je 18 djelatnosti u kojima javnost treba učestvovati: energetika, proizvodnja i prerada metala, industrija minerala, hemijska industrija, upravljanje otpadom i otpadnim vodama, industrijska postrojenja, izgradnja pruga cesta i luka, brane, transport plina, nafte ili hemikalija, postrojenja za intenzivni uzgoj peradi ili svinja, klaonice i dr.

⁵ Compliance Committee

UN Konvencija o pravima djeteta⁶

“Države članice ove konvencije poštuju i osiguravaju prava sadržana u Konvenciji svakom djetetu pod njihovom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja.”⁷

“U svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja su interesi djeteta bez obzira na to da li ih provode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

Države članice se obavezuju da djetetu osiguraju takvu zaštitu i brigu koja je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere.

Države članice se staraju da institucije, službe i ustanove koje su odgovorne za brigu ili zaštitu djece budu u skladu sa standardima koje su utvrdili nadležni organi, posebno u oblasti sigurnosti i zdravlja, i broju i podobnosti osoblja, kao i stručnog nadzora.”⁸

UN Konvencija o pravima djeteta ističe činjenicu da se **pravo djece na sigurnu, čistu, zdravu i održivu životnu sredinu** treba zaštititi kao posebno pravo koje u svim situacijama treba posmatrati u vezi sa ostalim pravima i najboljim interesima djece.

Konvencija podvlači vezu ovog prava sa pravom na život (član 6.), pravom na zdravstvenu zaštitu u skladu na najvećim mogućim ostavrenim standardima zdravlja (član 24.) i pravom na obrazovanje (član 28.).

Države članice priznaju da svako dijete samim rođenjem ima pravo na život i obaveza je države da u najvećoj mogućoj mjeri obezbijedi opstanak i razvoj djeteta.⁹

U vezi sa sa pravom na najviši standard zdravstvene zaštite koji je moguće dostići iz člana 24. Konvencija ističe krucijalnu vezu sa pravom na zdravu životnu sredinu, pa se ovim članom Konvencije, između ostalog, utvrđuje da:

⁶ Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji preuzela UN Konvenciju o pravima djeteta 23.11.1993. godine (“Službeni list RBiH”, broj: 25/93.). UN Konvencija o pravima djeteta, dio je Aneksa I i pitanje njene primjene u Bosni i Hercegovini se različito tumačilo sve do stupanja na snagu odluke Ustavnog suda BiH, broj: U-9/0925, prema kojoj je Ustavni sud nadležan da u apelacionom postupku samostalno ispituje navodna kršenja prava iz međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine.

⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 2.

⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 6.

Države-potpisnice Konvencije priznaju pravo djeteta da uživa najviši standard zdravlja koji je moguće dostići, a posebno će, između ostalog, preduzeti sljedeću mjeru:

*“Da se bore protiv bolesti i neishranjenosti, uključujući, u okviru primarne zdravstvene zaštite, između ostalog, primjenu dostupnih tehnologija i davanje **odgovarajuće prehrane i čiste vode za piće, uzimajući u obzir opasnosti i rizike zagađenja životne sredine.**”¹⁰*

Pored člana 24, Konvencija definiše pravo djeteta na informaciju o problemima životne sredine i povezanošću sa zdravljem te naglašava obrazovanje o zdravoj životnoj sredini kao jedno od ciljeva obrazovanja (član 29.¹¹).

Komiteta o pravima djeteta Ujedinjenih Naroda u Zaključnim zapažanjima u kombinovanom petom i šestom izvještaju Bosne i Hercegovine¹² podsjeća na svoja prethodna zaključna zapažanja i preporučuje državi potpisnici da:

- uspostavi jasan regulatorni okvir za poslovni sektor u državi potpisnici kako bi se osiguralo da aktivnosti tog sektora ne utiču negativno na ljudska prava i ne ugrožavaju ekološke i druge standard, naročito one koje se odnose na djelića prava;
- uspostavi mehanizme za praćenje i implementacije ovih standarda i osigura odgovarajuće sankcije i pravne lijekove za djecu koja su žrtve takvih zloupotreba;
- od kompanije zahtijeva provođenje procjena, konsultacija i potpuno objelodanjivanje u javnosti uticaja njihovih poslovnih aktivnosti i planova na dječija prava u smislu zaštite životne sredine i zdravlja.

Uvažavajući snažan uticaj koji pitanja zaštite životne sredine i ublažavanja posljedica klimatskih promjena imaju na djecu i ostvarivanje njihovih prava, Kancelarija visokog komesara za ljudska prava UN-a je 2017. godine izradila i analitičku studiju o ovim pitanjima u kojoj je jedan od zaključaka da dječija prava, uključujući pravo na učešće, moraju biti ugrađena u strateške dokumente koji se odnose na zaštitu životne sredine i razvoja.

¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

¹¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 29. Stav 1, tačka (e) glasi:

“Države članice saglasne su da obrazovanje deteta treba da bude usmereno na: (e) razvoj poštovanja prirodne sredine.”

¹² Komitet ga je usvojio na 82. zasjedanju od 9. do 27. septembra 2019. godine

V.2. Domaći pravni okvir

Ustav Republike Srpske u članu 35. definiše da čovjek ima pravo na zdravu životnu sredinu i da je svako, u skladu sa zakonom, dužan da u okviru svojih mogućnosti štiti i unapređuje životnu sredinu.

Zakonom o zaštiti životne sredine¹³ uređuje se zaštita životne sredine radi njenog očuvanja, smanjivanja rizika za život i zdravlje ljudi, te osiguravanja i poboljšavanja kvaliteta života, zaštita svih elemenata životne sredine, informisanje i pristup informacijama u oblasti zaštite životne sredine, planiranje i zaštita životne sredine, strateška procjena uticaja i procjena uticaja na životnu sredinu, postupak izdavanja ekoloških dozvola i sprečavanja nesreća velikih razmjera, sistem eko-označavanja i upravljanje zaštitom životne sredine, finansiranje aktivnosti u vezi sa životnom sredinom, odgovornost za štetu nanесenu životnoj sredini, kao i prava i obaveze pravnih i fizičkih lica koja obavljaju djelatnosti utvrđene ovim zakonom.¹⁴

Zakon o zaštiti životne sredine ne sadrži odredbe koje se posebno odnose na djecu i mlade niti prepoznaje djecu kao specifičnu grupu, već prema ovom zakonu, **svako lice** ima pravo na zdravu životnu sredinu i **svako lice** ima pravo na život u životnoj sredini podobnoj za zdravlje i blagostanje, te je individualna i kolektivna obaveza da se zaštiti i poboljša životna sredina za dobrobit sadašnjih i budućih generacija.¹⁵

Pored Zakona o zaštiti životne sredine, u Republici Srpskoj su na snazi i sljedeći zakoni koji su u vezi za zaštitom životne sredine:

- Zakon o zaštiti vazduha ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 124/11.)
- Zakon o upravljanju otpadom ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 53/02. i 65/08.)
- Zakon o zaštiti prirode ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 113/08.)
- Zakon o nacionalnim parkovima ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 75/10.)
- Zakon o vodama ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 50/06. i 92/09.)
- Zakon o zaštiti od nejonizujućih zračenja ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 2/05.)

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju¹⁶ navodi u članu 7. stav 2. da: *"škola, roditelji, učenici, republički organi uprave i jedinice lokalne samouprave promovišu i sprovode programe zajedničkog i organizovanog djelovanja i saradnje u borbi protiv zlostavljanja i zloupotrebe djece i mladih, trgovine ljudima, borbi protiv droge, alkoholizma, pušenja i drugih*

¹³ Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 71/12, 79/15. i 70/20.

¹⁴ Zakon o zaštiti životne sredine, član 1.

¹⁵ Zakon o zaštiti životne sredine, član 3.

¹⁶ "Službeni glasnik RS", broj: 41/18 i 91/20.

toksikomanija, maloljetničke delinkvencije, vršnjačkog nasilja, te svih drugih pojava koje ugrožavaju zdravlje i život učenika”.

Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju¹⁷

Član 4.

Cilj osnovnog vaspitanja i obrazovanja u Republici je podsticanje cjelovitog i harmoničnog razvoja učenika u skladu s njegovim sposobnostima kroz sticanje operativnih i funkcionalnih znanja i razvoja kritičkog i logičkog mišljenja u procesu cjeloživotnog učenja.

Član 5.

Zadaci osnovnog vaspitanja i obrazovanja su:

razvijanje svijesti o važnosti zdravog načina i stilova života i potrebi čuvanja sopstvenog zdravlja,

razvijanje ekološke svijesti i svijesti o potrebi očuvanja prirodne i životne sredine,

Krivični zakonik Republike Srpske¹⁸ u Glavi XXIX propisuje niz krivičnih djela protiv životne sredine, ali se niti jednim ne pruža posebna zaštita za djecu.

¹⁷ “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 81/22

¹⁸ “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 64/17, 104/18. i 15/21. – Glava XXIX – Krivična djela protiv životne sredine

VI. REZULTATI ANKETIRANJA SREDNJOŠKOLACA OD 14 DO 18(19) GODINA STAROSTI U REPUBLICI SRPSKOJ

Anketiranje srednjoškolaca je sprovedeno u periodu septembar/oktobar 2022. godine na nivou Republike Srpske s ciljem utvrđivanja mišljenja i stavova djece i mladih o segmentima ostvarivanja njihovih prava na zdravu životnu sredinu, a naročito stepen njihovog učešća u postupku donošenja odluka u oblasti zaštite životne sredine i stepen ostvarivanja njihovog prava na informisanje i obrazovanje u ovoj oblasti.

Anketiranje je izvršeno upotrebom unaprijed pripremljenog i usklađenog onlajn anketnog upitnika, koji sadrži 24 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa prilagođenih uzrastu od 14 do 18 godina, odnosno 19 godina ukoliko je učenik završnog razreda srednje škole.

Anketiranje je bilo anonimno i izvršeno je u skladu sa svim postojećim pravilima i standardima učešća maloljetnika u istraživanjima i uz pisanu saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture¹⁹.

U anketiranju je učestvovalo **ukupno 2522 srednjoškolaca** iz svih srednjih škola u Republici Srpskoj, od kojih je 59% ženskog, a 41% muškog pola.

Najviše anketiranih djece i mladih koji su učestvovali u istraživanju je uzrasta od 16 do 18 godina i to 1354 ili 53,7%, od 14 do 16 godina - 758 ili 30,1%, a od 18 do 19 godina (završni razredi srednjih škola) - 410 srednjoškolaca ili 16,3% od ukupno anketiranih.

Na pitanje da ocjene svoje znanje ocjenom od "1" do "5" o stanju životne sredine, pravima koja imaju i načinima zaštite svojih prava na zdravu životnu sredinu, 911 (36,1%) srednjoškolaca se opredjelilo **za srednju ocjenu "3"**.

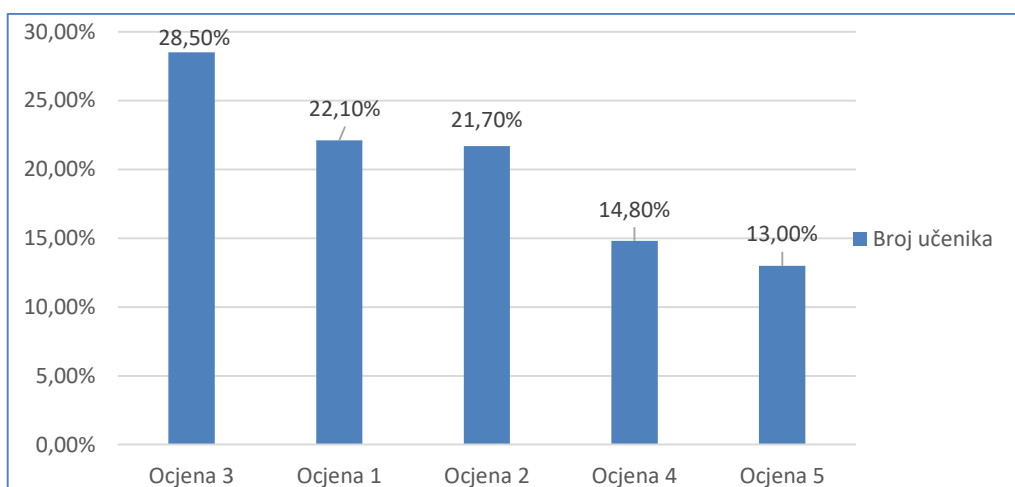

Grafikon broj: 1

¹⁹ Za navedene aktivnosti Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske je dalo saglasnost svojim dopisom broj: 07.05/052-6701/22 od 27.09.2022. godine.

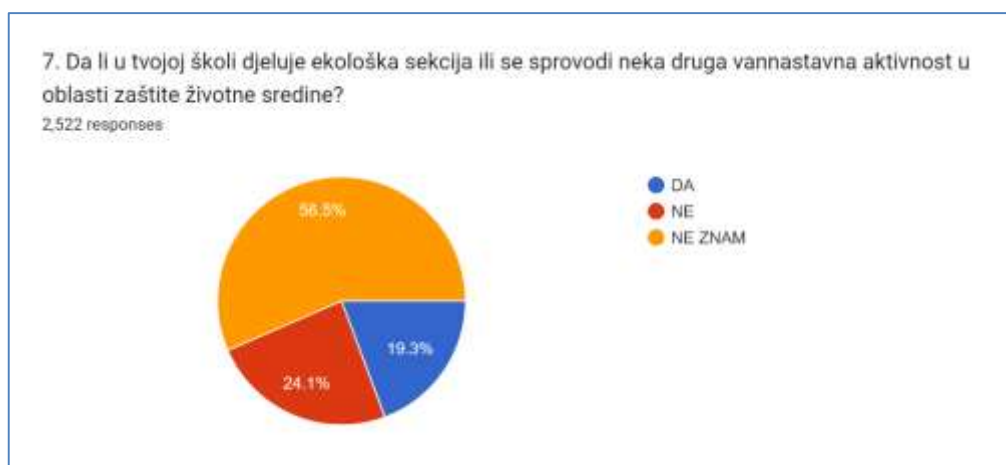
Aneka pokazuje da djeca i mladi u najvećoj mjeri svoja znanja o stanju životne sredine i pravima koja imaju i načinima zaštite svojih prava na zdravu životnu sredinu stižu **putem interneta** (1709 ili **67,8%**), zatim, od **roditelja ili porodice**, te preko raznih društvenih mreža, putem medija i samostalnim istraživanjem. Najmanje njih se izjasnilo, svega 343 ili **13,6%**, da **ovu vrstu saznanja imaju od strane nadležnih državnih organa/ustanova**.

Na poziv, da ocjenom od 1 do 5, ocjene koliko su zadovoljani informacijama o pravima na zdravu životnu sredinu **koje dobijaju u školi** u toku redovnog Nastavnog plana i programa, najviše srednjoškolaca se opredjelilo za srednju ocjenu "3" – 719 ili 28,5% anketiranih.

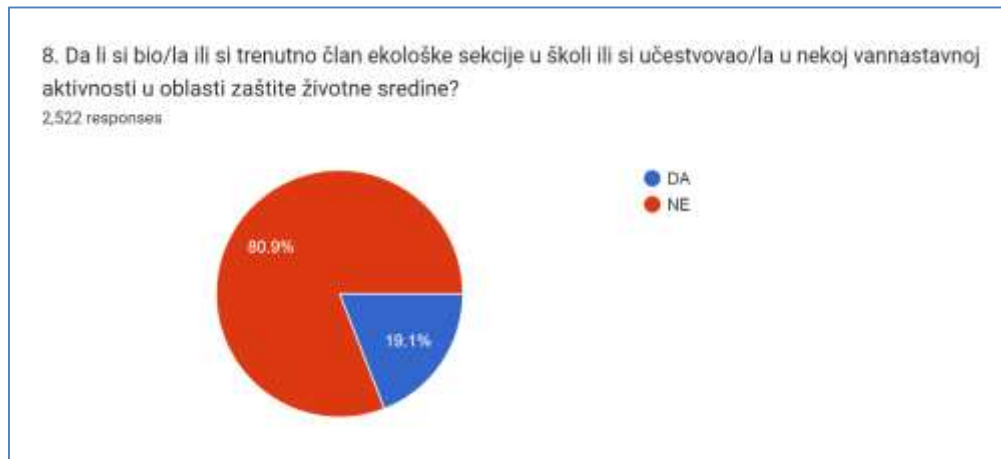
Grafikon broj: 2

Veoma je zabrinjavajuće saznanje da se samo **19,3%** (487) anketiranih srednjoškolaca od ukupno 2522, izjasnilo da *u njihovoj školi djeluje ekološka sekcija* ili se sprovodi neka druga vannastavna aktivnost u oblasti zaštite životne sredine. Čak 56,5% anketiranih srednjoškolaca se izjasnilo da uopšte ne znaju za ovu vrstu aktivnosti.

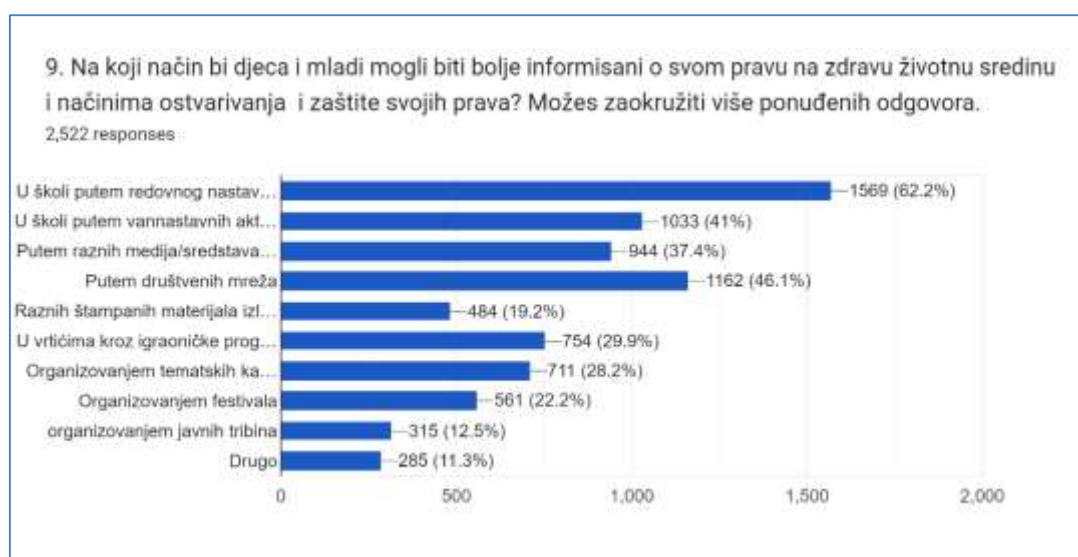
Grafikon broj: 3

Još je više zabrinjavajući podatak da čak 80,9 % anketiranih srednjoškolaca niti su bili, niti su trenutno član neke ekološke sekcije, niti su učestvovali, niti trenutno učestvuju u nekoj vannastavnoj aktivnosti u oblasti zaštite životne sredine.

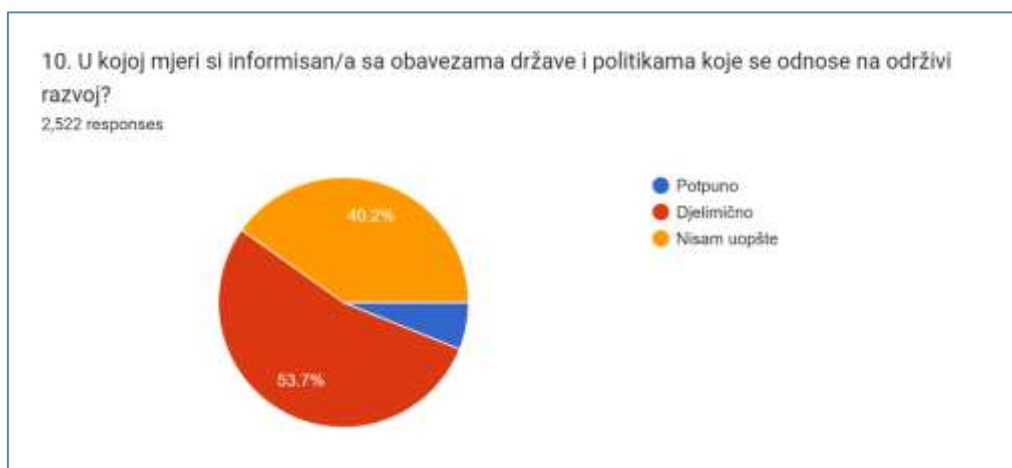
Grafikon broj: 4

Na grafikonu broj: 5., prikazani su prijedlozi srednjoškolaca na koji način bi djeca i mladi mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu i načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava. Zanimljivo je da je najviše srednjoškolaca predložilo školu i redovan Nastavni plan i program, iz čega se može zaključiti njihovo očekivanje da škola mora imati i zauzeti mnogo aktivniju ulogu u njihovom procesu obrazovanja u ovoj oblasti.

Grafikon broj: 5

Da naši srednjoškolci nisu upoznati niti sa aktivnostima, niti sa obavezama države u ovoj oblasti nesporno govore i podaci prikazani na grafikonima broj. 6 i 7. Naime, s obzirom na sveopštu važnost za budućnost svih trenutnih aktivnosti koje se u svijetu i kod nas preduzimaju u oblasti održivog razvoja i trenda klimatskih promjena, kao i niza obaveza koje države preuzimaju u tom kontekstu, zaista je veoma zabrinjavajuće da djeca i mladi koji su stariji od 14 godina nisu uopšte ili gotovo nikako informisani o ovim za budućnost veoma važnim pitanjima.

Grafikon broj: 6

Grafikon broj: 7

Sintetčki izvještaj Evropske mreže ombudsman za djecu (ENOC) iz septembra 2022²⁰ pokazao je da je situacija vezana za informisanost djece i mladih o pitanjima vezanim za zaštitu okoline i klimatsku pravdu slična i u drugim evropskim državama. Naime, većina informacija vezanih za zaštitu okoliša je tehnička prirode i neprilagođena djeci. Djeca do informacija dolaze putem

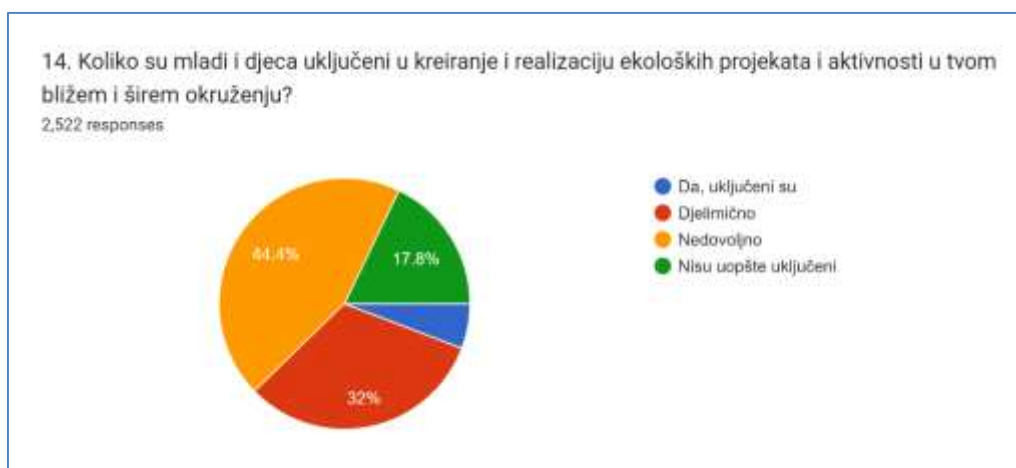
²⁰ <https://enoc.eu/wp-content/uploads/2022-Synthesis-Report-Climate-Justice.pdf>, str. 20

medija i društvenih mreža. U nekim državama i regijama međutim, učinjeni su pomaci u pravcu prilagođavanja informacija djeci kroz djelovanja struktura poput omladinskog parlamenta u Velsu koje je partner vladi u smislu diseminacije informacija koje će obezbijediti bolju informisanost mladih i djece.

Pored stepena u kojem su djeca uopšte upoznata o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu i pitanja stepena njihove edukacije u ovoj oblasti, veoma važno pitanje za njih je koliko i u kojoj mjeri ih odrasli uopšte i uključuju u procese utvrđivanja politika i strategija u ovoj oblasti. Podaci iz grafikona broj: 8 i 9 veoma jasno ukazuju da djeca i mladi smatraju da su nedovoljno ili samo djelimično uključeni u ove procese.

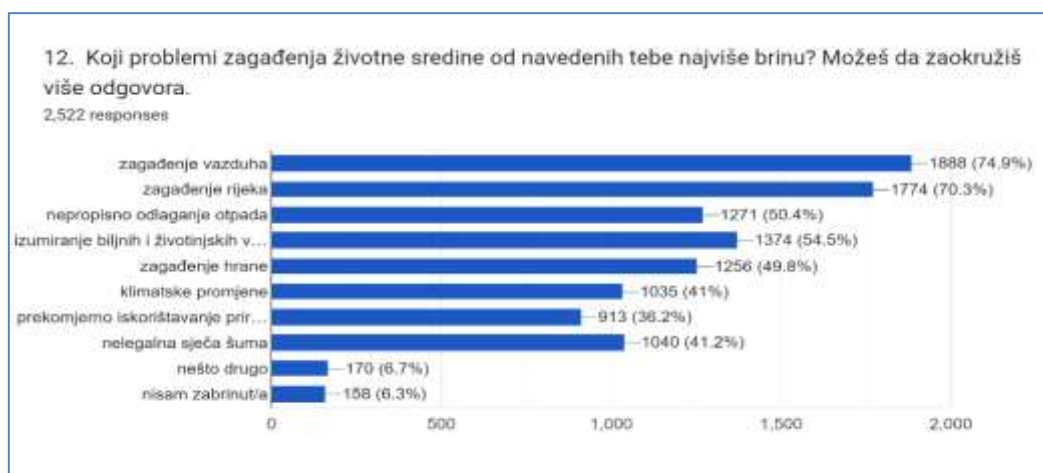

Grafikon broj: 8

Grafikon broj: 9

Najviše anketiranih srednjoškolaca, 74,9%, su zabrinuti zbog zagađenja vazduha, zatim, zbog zagađenja rijeka i vodenih tokova, 70,3%, te izumiranja biljnih i životinjskih vrsta, 54,5%. (Grafikon broj: 10). Međutim, i ovdje se pojavljuje zabrinjavajući podatak da 158 anketiranih srednjoškolaca ili 6,3% od ukupno anketiranih, nije uopšte zabrinuto ovim problemom.

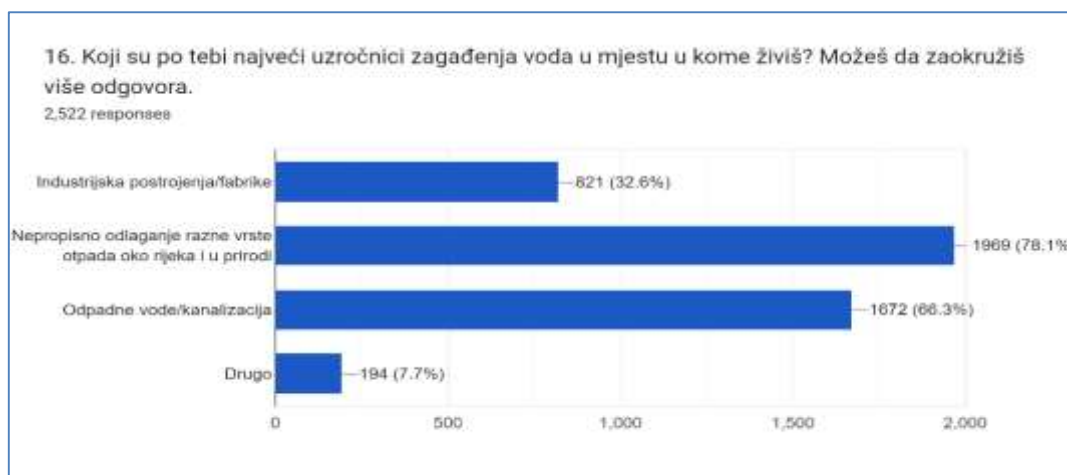

Grafikon broj: 10

Govoreći o bližem životnom okruženju, analiza prikupljenih podataka govori da anketirani srednjoškolci u svojim mjestima u kojima žive u Republici Srpskoj, prepoznaju kao najveće uzročnike zagađenje vazduha: saobraćaj, nepropisno deponovanje i paljenje otpada i industrijska postrojenja (Grafikon broj: 11), a nelegalne deponije otpada oko rijeka i u prirodi, otpadne/kanalizacione vode i indrustrijska postrojenja/fabrike kao najveće uzročnike zagađenja voda (Grafikon broj: 12).

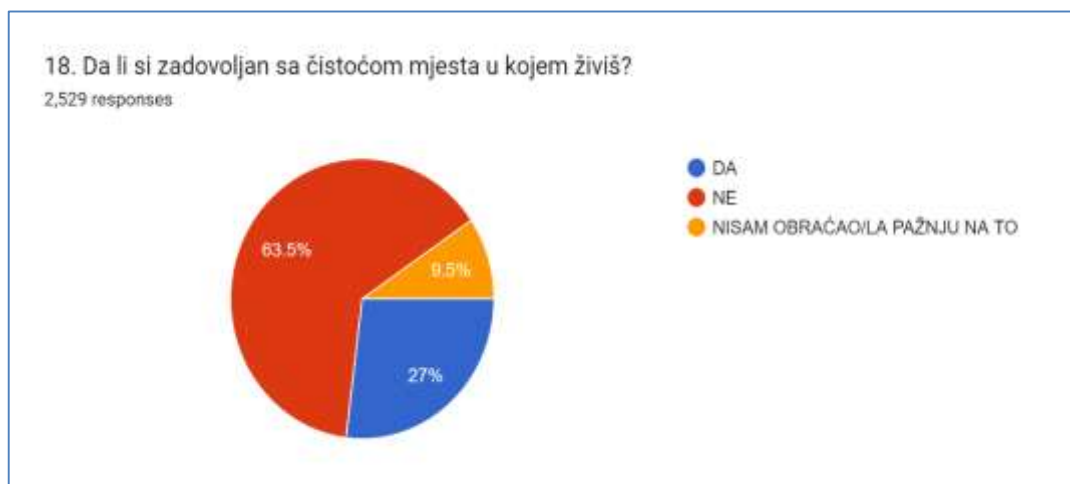

Grafikon broj: 11

Grafikon broj: 12

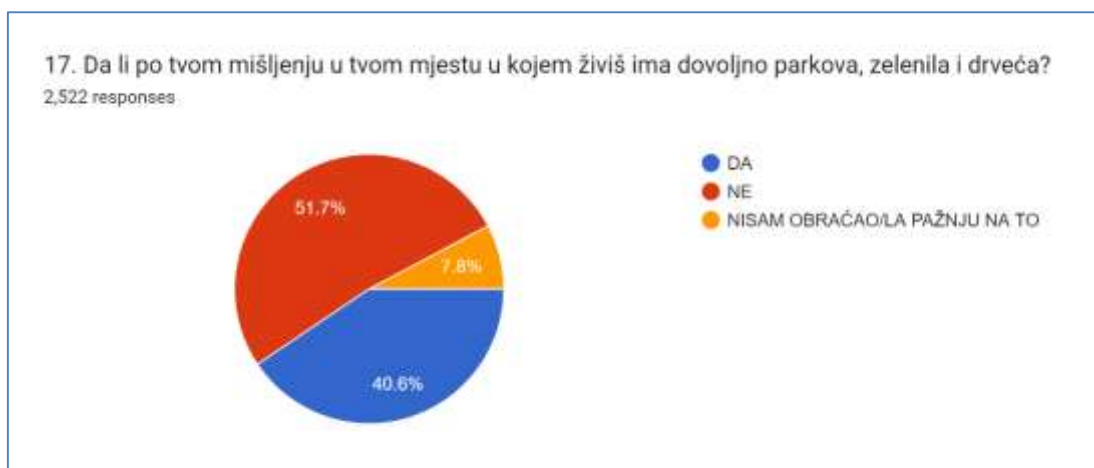
Na pitanje da li zadovoljan stepenom čistoće mjesta u kojem živiš, pozitivno su se izjasila samo 27% anketiranih srednjoškolaca. Na čistoću svog mjesta uopšte ne obraća pažnju čak 9,5% anketiranih srednjoškolaca.

Grafikon broj: 13

Anketirani srednjoškolci koji su se izjasnili da nisu zadovoljni stepenom čistoće mjesta u kojem žive smatraju da je glavni uzrok za to *“neodgovornost ljudi i nekontrolisano bacanje smeća”*, njih 69%, a 31% smatra kao uzrok i *“nedovoljnu angažovanost gradskih/opštinskih službi koje su zadužene za čišćenje”*.

Jedno od anketnih pitanja je bilo i mišljenje djece da li u njihovom mjestu ima dovoljno parkova, zelenila i drveća. Njihov stav je vidljiv u Grafikonu broj: 13.

Grafikon broj: 14

S ciljem da se analiziraju navike naših srednjoškolaca koje su vezane za mjere zaštite životne sredine, postavljena su odgovarajuća pitanja vezana za svakodnevne postupke. Tako, iako se 44,6% anketiranih srednjoškolaca izjasnilo da su u njihovom mjestu u kojem žive postavljeni odgovarajući kontejneri za odvajanje kućnog otpada, velika većina njih, čak 63,1% ili 1591 anketirani srednjoškolac se izjasnio da to nikada ne radi, a 19,3% ili 488 anketiranih srednjoškolaca uopšte i ne obraćaju pažnju. (grafikon broj: 14).

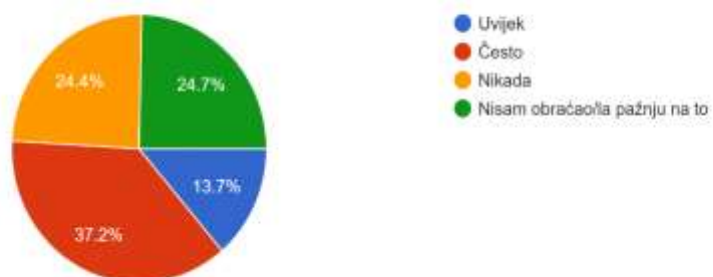

Grafikon broj: 15

Takođe, samo 13,7% ili 346 anketirana srednjoškolca koriste prilikom kupovine cegere i/ili vrećice od recikliranih materijala, a čak 24,7% ili 623 anketirana srednjoškolca uopšte ne obraćaju pažnju na ovo pitanje.

21. Kada kupuješ hranu ili neke druge proizvode da li koristiš plastične kese ili od kuće nosiš cegere ili vrećice od materijala koji se reciklira?

2,529 responses

Grafikon broj: 16

VII. FOKUS GRUPA SA UČENICIMA JU OSNOVNA ŠKOLA "STEVAN NEMANJA" GORNJI DRAGALJEVAC I JU OSNOVNA ŠKOLA "VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ" DOBOJ

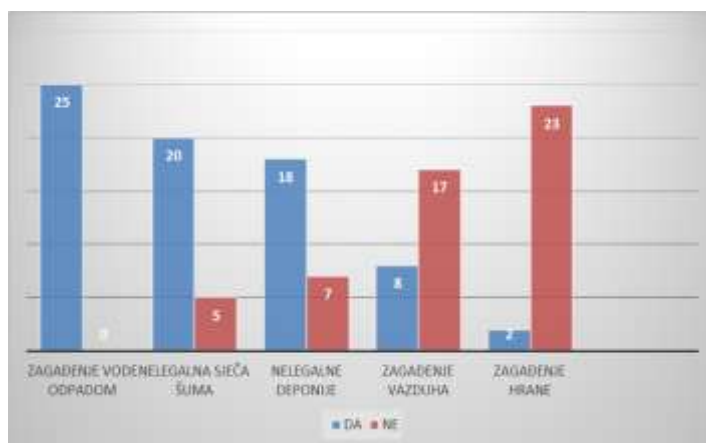
VII.1. JU Osnovna škola "Stevan Nemanja" Gornji Dragaljevac (Bijeljina)

Kao dio sprovedenog istraživanja, a u okviru godišnje aktivnosti održavanja edukativnih aktivnosti sa djecom, Ombudsman za djecu Kancelarija Bijeljina je održala tematsku radionicu prema unaprijed pripremljenim pitanjima prilagođenih uzrastu djece u centralnom objektu JU Osnovne škole "Stevan Nemanja" u Gornjem Dragaljevcu. U radionici su učestvovali učenici a od III do VI razreda, a tema radionice je bila posvećena obilježavanju „Svjetskog dana životne sredine“ (05.06.2022. godine).

Cilj radionice je bio sagledavanje stepena spoznaje djece o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu, kao i koliko oni učestvuju u aktivnostima koja se tiču zaštite životne sredine?

Tokom radionice, pored intenzivnog i otvorenog dijaloga sa mališanima, sprovedena je i kratka anketa na uzorku od 25 učenika, 16 djevojčica i devet dječaka, koja je ukazala na nivo spoznaja o zdravoj životnoj sredini kod djece ruralnog područja, kao i njihovog učešća u aktivnostima na zaštiti životne sredine, ali i nivoa informacija o pravu djece na očuvanje zdravlja, a to znači i zdrave životne sredine.

1. Najveći problemi zagađenja u tvojoj zajednici

Grafikon broj: 1

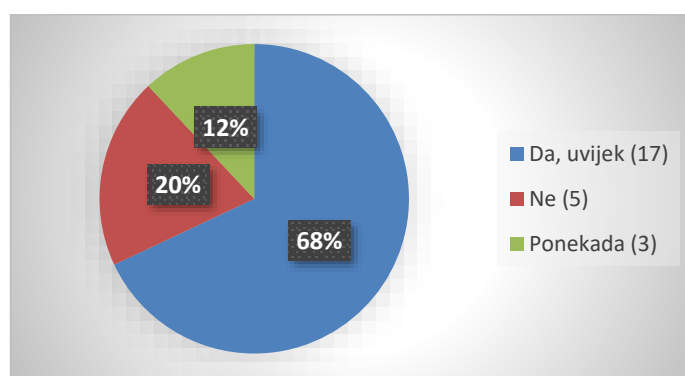
U diskusiji sa djecom o njihovom viđenju problema zdrave životne sredine i na pitanje: „Šta, po njihovom mišljenju, najviše doprinosi zagađenju životne sredine u njihovoj zajednici?“, djeca su bila poprilično homogena u gradiranju uzroka zagađivača okoline, što možemo vidjeti u grafikonu broj: 1, gdje njih 25 smatra da „zagađenje vode otpadom“ jednim od najvećih

problema u njihovoj zajednici, dok je „nelegalna sječa šuma ili uništavanje šuma“ na drugom mjestu.

Dalje, kao uzrok zagađivanja životne sredine navode i problem bacanja otpada u prirodi (nelegalne deponije) i zagađenje vazduha i to najviše u zimskom periodu iz privatnih ložišta, a najamane njih smatra da imaju problem sa zagađenjem hrane (pošto na sele proizvode svoju hranu).

U setu pitanja koja se tiču njihovog ličnog ponašanja u pravcu zaštite životne sredine i očuvanja energije uslijedili su odgovori učenika, kao u prikazu na grafikonu broj: 2.

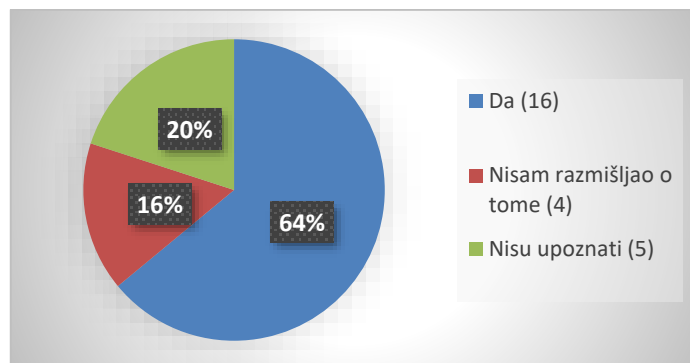
2. Gasim svjetlo u prostoriji prije nego što izađem iz nje

Grafikon broj: 2

U grafikonu broj: 2 prikazano je da 68% anketiranih učenika ima usvojen obrazac ponašanja gašenja svjetla prilikom izlaska iz prostorije kao i potrebu za korištenjem energetski efikasnih sijalica (64%), dok nije zanemarljiv broj onih koji svjetlo ne gasi ili nemaju usvojenu naviku - njih 20%. Međutim kada je u pitanju korištenje štednih/energetski efikasnih sijalica, ukupno jedna trećina djece nema naviku korištenja energetski efikasnih sijalica, to jest 16% njih nije razmišljalo o toj potrebi, a 20% njih nije upoznato sa konceptom štednih sijalica.

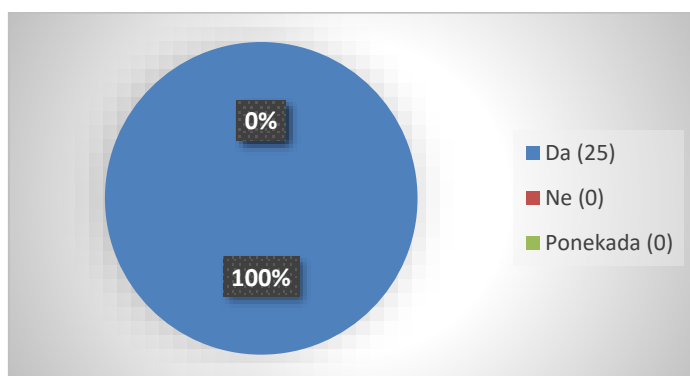
3. Tražim da se u mojoj sobi koriste štedne i druge energetske sijalice

Grafikon broj: 3

Dakle, prema odgovorima (grafikon broj: 3) 64% učenika izražava i prepoznaje potrebu upotrebe štedne i druge energetske sijalice.

4. Trudim se da popravim pokvarenu stvar prije nego što kupim novu

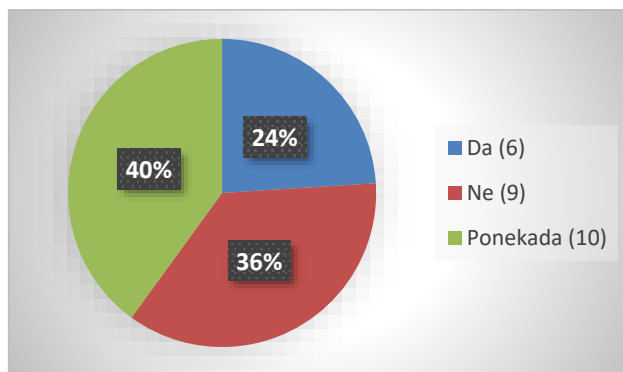

Grafikon broj: 4

Na grafikonu broj: 4 vidimo da je 100% djece usvojilo naviku popravljanja stvari prije nego što ih bace. Iz razgovora sa djecom dolazi se do zaključka da je to prvenstveno iz ekonomskih, a zatim iz sentimentalnih razloga, ali i spoznaje da se bacanjem pokvarenih stvari narušava životna sredina.

Djeca su u ovom segmentu čak i navela primjere neodgovornog ponašanja pojedinih odraslih osoba koji bacaju otpad i pokvarene stvari u njihovu, seosku rječicu, ili stvaraju nelegalne deponije o kojima društvena zajednica ne vodi računa. Bili su jako oštri u kritici takvih postupanja.

5. Koristim višekratni ceger umjesto ekološki štetne plastične kese

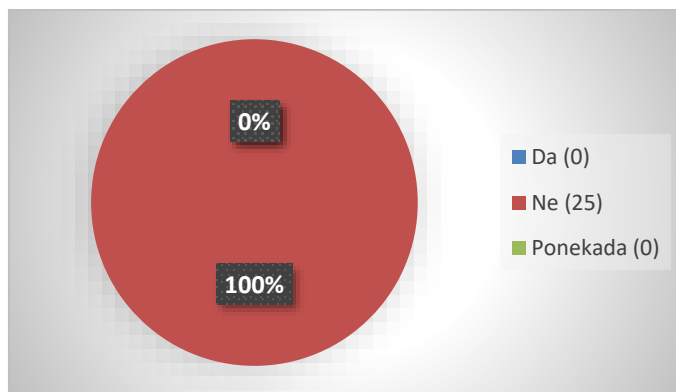

Grafikon broj: 5

U grafikonu broj: 5 vidimo da nije dovoljno razvijena navika korištenja višekratnih cegera (samo šest anketiranih učenika) i pored spoznaje djece o štetnosti jednokratnih plastičnih kesa po zdravu životnu okolinu za čije razgrađivanje treba i stotine godina.

Tokom praktičnog dijela radionice sa zamjenikom Ombudsmana za djecu, mališani su napravili nekoliko cegera od starih majica i na takav način ukazali na mogućnosti izbjegavanja upotrebe plastičnih kesa, čime se štiti životna sredina.

6. Odvajam posebno papir, pet plastiku, aluminijum i staklo za recikliranje

Grafikon broj: 6

U grafikonu broj: 6. vidno je da niko od anketiranih učenika nikada ne odvaja otpad za reciklažu. Kroz razgovor sa djecom dolazi se do zaključka da kod djece postoji spoznaja o potrebi reciklaže, ali ne postoje uslovi, niti podrška u zajednici za reciklažom, tj. ne postoje ni adekvatni kontejneri.

U diskusiji sa djecom došlo se do zaključka da se u školi i zajednici u nedovoljnoj mjeri posvjećuje pažnja o podizanju svijesti djeteta o zdravoj životnoj sredini, niti postoje organizovane aktivnosti u cilju zaštite zdrave životne sredine.

7. Preporuke djece učesnika radionice

Učenici su na kraju radionice dali svoje autentične preporuke koje se odnose na konkretne mjere zaštite životne sredine, a to su:

- Postavljanje sigurnosnih kamera na divljim deponijama;
- Pooštavanje mjera praćenja i kažnjavanja kršenja propisa u oblasti životne sredine;
- Uvođenje posebnog predmeta u osnovnim školama o potrebi zaštite životne sredine i time prava djeteta na očuvanje zdravlja i zdrave životne sredine;
- U školama bi trebalo provoditi akcije čišćenja nelegalnih deponija u saradnji sa lokalnom zajednicom;
- Da se na medijima (TVmreže) više govori o zaštiti životne sredine.

Može se takođe zaključiti iz razgovora sa djecom, da oni nisu uključeni u proces kreiranja i unapređivanja lokalnih politika, te da ne poznaju dovoljno svoja prava, ali ni obaveze zajednice i Republike u ovoj oblasti.

Upečatljiva je želja djece ove seoske škole da se uključe u akcije koje bi doprinjele poboljšanju stanja i promjeni navika u oblasti zaštite životne sredine, a samim tim i zaštiti njihovih prava.

VII.2. JU Osnovna škola "Vuk Stefanović Karadžić" Doboj

U okviru provedenog istraživanja organizovana je focus grupa sa učenicima osmih razreda Osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ u Doboju. U fokus grupi učestvovala su 24 učenika, 11 dječaka i 13 djevojčica.

Na početku rada, učenici su upoznati sa ciljem istraživanja. Takođe, razgovarano je o pravima djeteta sa fokusom na pravo na zdravu životnu sredinu koje Konvencija o pravima djeteta posebno izdvaja u oblasti prava djeteta na zdravstvenu zaštitu (član 24. Konvencije o pravima djeteta).

Učesnici su istakli da:

- kroz dosadašnje školovanje nisu dobili dovoljan broj informacija o uticaju klimatskih promjena na životnu sredinu niti kako se to može odraziti na njihov život u budućnosti
- ne znaju kako da se uključe u aktivnosti koje se odnose na zaštitu životne sredine
- mali broj njih (8 od 24 učenika) zna da u škola postoji ekološka sekcija koja djeluje u drugoj smjeni te ističu da članovi te sekcije "uređuju školsko dvorište"
- smatraju da njihovo mišljenje o pitanjima koja ih se tiču "roditelji i nastavnici (uz izuzetke) ne uvažavaju dovoljno niti ih pitaju za prijedloge"
- niti jedan učesnik nije znao da se na nivou Republike izrađuju strateški dokumenti vezani za životnu sredinu i "nisu ni na TV-u čuli o tome"
- niti jedan učenik nije znao da ima prava da se obrati nadležnim institucijama ukoliko primijeti zagađenje sredine koje može biti štetno po zdravlje.

Kao najveće probleme zagađanje životne sredine u kojoj žive učenici su naveli:

- neadekvatno odlaganje otpada,
- izduvni gasovi,
- loženje fosilnih goriva (energenti) i
- neosvijestštenost građana o ovim značajnim pitanjima.

Po njima rješenja za ove probleme su:

- striktno provođenje zakona i finansijsko kažnjavanje počilaca
- edukacija građana
- uključivanje ovakvih tema u agendu političara i "drugih uticajnih ljudi" (influensera, glumaca, estradnih umjetnika)
- više sadržaja o pitanjima zaštite životne sredine na medijima i društvenim mrežama.

Ova aktivnost sa starijim osnovnoškolcima je potvrdila da djeca imaju volju, spremnost, ideje i u skladu sa uzrastom razumiju pitanja važnosti očuvanja životne sredine ali da ne poznaju načine na koje bi se uključili u rješavanje ovih problema. Kao pozitivan primjer istakli su

posjetu fabrici za reciklažu „Omorika“ u petom razredu tokom koje su naučili o reciklaži plastike i od koje su počeli da odlažu plastične boce u posebno izdvojene prostor za to u školi.

Takođe, učesnici su uočili da pitanje okoliša nije adekvatno zastupljeno u javnom prostoru te da je potrebno angažovanje svih subjekata (i škola, i zdravstvenih ustanova, i institucija lokalne uprave) da bi se građani više informisali i razumjeli neophodnost hitnog djelovanja u ovoj oblasti.

VIII. DUBINSKI INTERVJU

Kao dio sprovednog istraživanja, a u pravcu postizanja postavljenog cilja predmetnog istraživanja, Ombudsman za djecu je organizovao dubinske intervjue sa predstavnicima nadležnih republičkih organa, lokalne samouprave i nevladinog sektora koji djeluju u oblasti zaštite životne sredine. Intervjui su obavljeni prema unaprijed pripremljenim pitanjima otvorenog i zatvorenog tipa u pisanom formatu koji su u ovaj izvještaj izvorno preneseni u cjelini.

VIII.1. Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju

Dubinski intervju je obavljen prema unaprijed pripremljenom upitniku sa pitanjima otvorenog i zatvorenog tipa, a dole navedena pitanja i odgovori su preneseni izvorno iz intervjua.

U dijelu dubinskog intervjua o tome da li je široka javnost dovoljno upoznata i uključena u razvijanje strategija koje se tiču životne sredine i da li se na svim nivoima odlučivanja poklanja dovoljna pažnja ovim pitanjima, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske ističe da se, u skladu sa Zakonom o zaštiti životne sredine, u postupcima odlučivanja velika pažnja se posvećuje transparentnosti i svi postupci odlučivanja, propisani Zakonom o zaštiti životne sredine, podrazumjevaju učešće javnosti i obavještenje o postupcima. Navedeni zakon sadrži jedno poglavlje kojim su uređeni postupci pristupa informacijama, učešću javnosti i pristupu pravdi, a prilikom donošenja navedenog zakona vršeno je transponovanje odredbi direktiva koje su sastavni dio Arhuške konvencije. Zakonom o zaštiti životne sredine je propisana i nadležnost u sprovođenju postupaka i donošenju odluka, na način da je jasno navedeno koje postupke sprovodi Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju i koje postupke sprovode jedinice lokalne samouprave.

Obaveza izrade Strategije životne sredine koja je u nadležnosti Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske je propisana članom 43. Zakona o zaštiti životne sredine.

“Izrada Strategije za zastitu životne sredine Republike Srpske, čije je donošenje u toku, je pripremana po participativnom pristupu, uz mogućnost učešća svih zainteresovanih lica, bez ograničavanja prema starosnoj dobi. Svakako da su poštovani principi rodne ravnopravnosti i struktura čiji stavovi su trebali biti inkorporirani su ovaj strateški dokument.

Posebna pažnja kod odlučivanja se poklanja neposrednom okruženju na kojem se planira izgradnja određenih postrojenja čiji rad bi mogao imati značajan uticaj na životnu sredinu, pri čemu se posebno vodi računa o objektima za kolektivni smještaj djece (vrtići, škole, igrališta...).

U tom slučaju odluka sadrži i strožije mjere za zaštitu životne sredine, upravo iz razloga blizine navedenih objekata.”

Da li je u bilo razmišljanja o potrebi uključivanja djece i omladine kao posebno “zainteresovane” grupe građana u aktivnostima koja se tiču zaštite životne sredine?

“Uključivanje djece i omladine u aktivnosti koje se tiču zaštite životne sredine svakako podrazumjeva uključivanje sveukupne populacije. Prevedeno, u akcije i manifestacije obilježavanja Svjetskog dana životne sredine (05.06.), koji se svake godine obilježava pod posebnim sloganom, akcent se stavlja na uključivanje djece školskog i predškolskog uzrasta. Istovremeno svakog septembra se u okviru manifestacije obilježavanja “Dan bez automobila” podržavaju aktivnosti biciklizma za djecu.”

Da li smatrate da su djeca i mladi (osobe mlađe od 18 godina) u potrebnoj mjeri upoznata:

- o stanju životne sredine?

“Sa stanovišta nadležnosti nad zaštitom životne sredine, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju pruža podršku učešću javnosti u postupcima i omogućava pristup informacijama, bez ograničenja po pitanju starosne dobi ili po bilo kom osnovu. Istovremeno, odredbama Zakona o zaštiti životne sredine je propisano da Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju u saradnju sa ministarstvom nadležnim za prosvjetu i kulturu, omogućava stručnu edukaciju o životnoj sredini i omogućava unapređenje znanja na trajnoj osnovi. Važno je napomenuti da se prethodno navedeno vrši i podstrekstvom institucija za obrazovanje te uz saradnju sa udruženjima i fondacijama i drugim stručnim institucijama.”

- o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu?

“Kao što je navedeno u prethodnom odgovoru u vezi upoznatosti djece i mladih o stanju životne sredine, član 3. Zakona o zaštiti životne sredine propisuje da svako lice ima pravo na zdravu životnu sredinu, kao i da svako lice ima pravo na život u životnoj sredini podobnoj za zdravlje i blagostanje, te je individualna i kolektivna obaveza da se zaštiti i poboljša životna sredina za dobrobit sadašnjih i budućih generacija. Upravo se zaštita životne sredine sprovodi u cilju smanjenja korišćenja, sprečavanja opterećivanja i narušavanja životne sredine i zaštite ljudskog zdravlja i poboljšanja uslova životne sredine za kvalitet života. Shodno navedenom, djeca i mladi bi trebali biti upoznati o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu.”

- o načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu?

“Načini zaštite životne sredine bi se trebali prezentovati djeci i mladima putem raznih vannastavnih i nastavnih aktivnosti, što bi se trebalo urediti obrazovnim i vaspitnim programima. Svakako, značajnu ulogu u ovim pitanjima ima i porodica, kao osnovni stub bitan za razvoj djeteta. Ukoliko se sve nadležne institucije u čijem domenu su vaspitavanje i nauka uključe u obrazovne programe i kreiranje sadržaja vannastavnih aktivnosti za djecu i mlade.”

Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, prema svom dosadašnjem iskustvu, smatra da se djeca i mladi trebaju informisati o stanju životne sredine, pravima koja imaju i načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu u: školi, kroz aktivnosti nevladinog sektora, putem interneta, raznih društvenih mreža i od roditelja, odnosno, porodice.

Na koji način bi djeca i mladi mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu i načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava?

“Djeca i mladi bi mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu i načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava, ukoliko bi im se kroz praktične primjere (uz igru i učenje) pružale informacije o značaju zdrave životne sredine kao i načinima na koji upravo djeca i mladi mogu dati doprinos zdravoj životnoj sredini. Takođe, djeci i mladim bi na jednostavniji način trebalo približiti informacije koje sve institucije imaju ulogu u zaštiti životne sredine (konkretno informacije o tome šta koja institucija radi u svakodnevnim poslovima). Svakako je ovdje neizostavna pozicija Ombudsmana za djecu jer je uspostavljanjem ovog mehanizma zaštita prava djece, osigurana pravovremena i funkcionalna zaštita njihovih prava.”

Da li u svom radu uključujete mišljenje i stavove djece (osoba mlađih od 18 godina?)

“Redovne aktivnosti Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju ne isključuju niti jednu kategoriju niti ograničavaju starosnu dob u bilo kom pogledu. Posebno se to odnosi na slobodan pristup informacijama, učešće u odlučivanju i zaštiti prava, s obzirom na djelokrug rada iz nadležnosti ovog Ministarstva. Već je navedeno da se u obilježavanju značajnih dana po životnu sredinu uključuje uglavnom mlađa populacija, uz promotivne kampanje i približavanje značaja zdrave životne sredine za sve generacije.”

Ako uključujete djecu i mlade u svoj rad, na koji je to način, putem kojeg modela?

“Kao što je navedeno, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju uključuje djecu u sadržaje prilagođene njihovoj dobi prilikom organizacije i održavanja manifestacija vezanih za obilježavanje značajnih datuma za životnu sredinu.

Uglavnom su to manifestacije na otvorenom, sa prigodnim promo sadržajima. Istovremeno se prati i promoviše i obilježavanje Dječije nedelje, pod pokroviteljstvom nadležnih institucija: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo prosvjete i culture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta.”

Koji bi, prema Vašem iskustvu, bili najbolji modeli/načini/instrumenti uključivanja djece u procesima utvrđivanja politika i strateškog planiranja u oblasti zaštite životne sredine od strane nadležnih državnih organa?

Kada se radi o uključivanju djece u procese utvrđivanja politika i strateškog planiranja, a imajući u vidu da se radi o djeci predškolskog i školskog uzrasta, najprimjereniji način

uključivanja bi bio putem obrazovnih programa ili institucija kao što su vaspitno – obrazovne institucije, kao i putem Ombudsmana za djecu.”

U kojoj mjeri je naša široka javnost uopšte informisana sa obavezama države i politikama koje se odnose na održivi razvoj?

“Prvo načelo na kojem se zasniva Zakon o zaštiti životne sredine jeste načelo održivog razvoja, pri čemu navedena održivost podrazumjeva očuvanje prirodnog bogatstva, uslove za korišćenje obnovljivih i neobnovljivih materijala, kontrolu stepena zagađujućih materija i stalno očuvanje biološke raznolikosti, ljudskog zdravlja, kvaliteta vazduha, vode i zemljišta prema uslovima koji su potrebni za život ljudi, biljnog i životinjskog svijeta. Ako se uzme u obzir navedeno, kao i dostupnost informacija i transparentnost u odlučivanju nema sumnje da je široka javnost upoznata sa obavezama Republike Srpske i politikama koje su na snazi u Republici Srpskoj.”

Prema Vašem iskustvu, u kojoj mjeri je naša široka javnost informisana sa obavezama države i politikama koje se odnose na klimatske promjene?

“Odgovor na ovo pitanje je identičan kao i odgovor na prethodno pitanje. Naime, klimatske promjene su oblast kojoj Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju poklanja veliku pažnju. Takođe je značajno da je Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju kontakt institucija u ime BiH za sprovođenje obaveza prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime kao i sporazuma i protokola proizašlih iz navedene konvencije. U skladu sa međunarodnim ugovorima i obavezama po pitanju zaštite klime, očekuje se da će se i oblast klime urediti propisom u Republici Srpskoj.”

Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju smatra je su: kvalitet vazduha, upravljanje otpadom i sve veći uticaj klimatskih promjena najveći izazovi sa kojima se Republika Srpska trenuno suočava.

Govoreći o najvećim uzročnicima zagađenja vazduha u Republici Srpskoj, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju ističe:

“Zagađenje vazduha je tema koja u posljednjih nekoliko godina sve više okupira pažnju javnosti. Interesovanje za temu zagađenja vazduha je počelo da raste sa pojavom istraživanja i mjerenja, koji zagađenje vazduha u gradovima Republike Srpske, kao i širom zemlje stavljaju u regionalni, evropski i globalni kontekst. Zagađenje vazduha u gradovima Republike Srpske različitim oksidima, prije svega oksidima sumpora i azota, nastaje kao posljedica sagorijevanja fosilnih goriva u individualnim kućnim i stambenim ložištima, ali i uticaja saobraćaja, kao i industrijskih termoenergetskih postrojenja. Dakle, problem je u direktnoj vezi sa vrstom energenta i kvalitetom energenta koji se koristi u individualnim kućnim i stambenim ložištima, poslovnim i drugim objektima. Problem zagađenja vazduha je multisektorski i zahtjeva isto takav pristup rješavanju problema, sa koordiniranim aktivnostima svih relevantnih i nadležnih

institucija, dugoročno i strateški. Loš kvalitet vazduha je problem za životnu sredinu, ali i javno zdravlje.”

Koji bi bile Vaše preporuke nadležnim državnim organima u Republici Srpskoj za unapređenje postojećeg stanja vezanog za:

- Bolje informisanje djece i mladih o stanju životne sredine?

“Stanje po pitanju informisanosti djece i mladih o stanju životne sredine se svakako može unaprijediti putem nastavnih planova i programa u vannastavnim i nastavnim aktivnostima. Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju smatra da djeca imaju pravo na zdravu životnu sredinu, na koju činjenicu ukazuje i Ustav Republike Srpske i Zakon o zaštiti životne sredine.”

- Uključivanje djece i mladih u procese utvrđivanja politika i strateškog planiranja u ovoj oblasti?

“Bolje uključivanje djece i mladih u procese utvrđivanja politika i strateškog planiranja u oblasti zaštite životne sredine se može postići aktivnim uključivanjem Ombudsmana za djecu u kreiranje politika iz domena životne sredine.”

“Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju smatra da djeca imaju pravo na zdravo djetinjstvo, igru i obrazovanje u zdravoj životnoj sredini, uz aktivno učešće porodice i svih nadležnih institucija u čijem djelokrugu rada su zdravlje, obrazovanje i sl. U skladu sa nadležnostima, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju će samostalno ili zajedno sa drugim institucijama, udruženjima i fondacijama dati doprinos da se unaprijedi stanje u oblasti zaštite životne sredine sa aspekta djece i mladih.”

Trend aktivnog uključivanja djece i mladih u izradu strateških dokumenata i planova akcije vezanih za zaštitu okoline i klimatske promjene prisutan je i u zemljama u okruženju. Kako se navodi u Sintetčkom izvještaju Evropske mreže ombudsmana za djecu 8ENOC) *“Mladi i klimatska pravda”* iz septembra 2022.²¹, države i regije Evrope koristi strukture postojećih omladinskih parlamenata i nevladinih organizacija da na načine prilagođene djeci i u skladu sa njihovim uzrastom uključi djecu i omladinu i čuje njihova razmišljanja o najvažnijim pitanjima vezanim za životnu sredinu.

²¹ Ibid, str. 25

VIII.2. Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

Dubinski intervju je obavljen prema unaprijed pripremljenom upitniku sa pitanjima otvorenog i zatvorenog tipa, a dole navedena pitanja i odgovori su preneseni izvorno iz intervjua.

Da li je bilo razmišljanja o potrebi uključivanja djece i mladih, kao posebno "zainteresovane" grupe građana u aktivnostima koje se tiču zaštite životne sredine?

"Programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja je predviđeno da se partnerstvo predškolske ustanove i zajedince ogleda u zajedničkoj organizaciji manifestacija, ekoloških akcija, te posjeta djece različitim institucijama, a partnerstvo sa školom u zajedničkom učešću u ekološkim aktivnostima ili manifestacijama u lokalnoj zajednici.

Kada je riječ o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, pored obaveznih sadržaja predviđenih Nastavnim planom i programom razvijeni su programi fakultativne nastave koja učenicima omogućava sticanje znanja iz ove oblasti na zanimljiv i kreativan način. Takođe, za učenike petog razreda osnovne škole svake školske godine organizuje se škola u prirodi koja predstavlja poseban vid višednevnog organizovanja vaspitno-obrazovnog rada izvan škole, u prirodi i prirodnom okruženju, a koja podstiče učenike na razvijanje ekološke svijesti i povećavanje interesa za prirodu i ekologiju. U osnovnim školama u Republici Srpskoj realizuju se mnogobrojni projekti i aktivnosti prvenstveno kroz ekološke sekcije u kojima učenici imaju aktivno učešće u ekološkim aktivnostima rade akcijama davanja ličnog doprinosa očuvanju životne sredine."

Da li smatrate da su djeca u potrebnoj mjeri upoznata o stanju životne sredine, o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu i o načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu?

"Učenici osnovnih škola su kroz programe redovne, fakultativne i dodatne nastave, te mnogobrojne vannastavne aktivnosti u toku cjelokupnog osnovnog obrazovanja, kako i djeca u predškolskim ustanovama kroz Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, dovoljno informisani o pomenutoj oblasti te aktivno uključeni u mnogobrojne akcije i radionice na temu zaštite životne sredine, prava na zdravu životnu sredinu, uticaja koje čovjek vrši na svoju okolinu, te razvijanju i njegovanju ekološke svijesti o značaju očuvanja, unapređenja i uređenja životne sredine."

Na koji način i u kojim oblicima se pitanje životne sredine obrađuje u školama?

"U okviru Nastavnog plana i programa za osnovno vaspitanje i obrazovanje postoji čitav niz tema koje se bave značajem i zaštitom očuvanja zdrave životne sredine. U sadržajima programa mnogih nastavnih predmeta koje izučavaju učenici kroz cjelokupno vaspitanje i obrazovanje nalaze se nastavne teme čiju su opšti i posebni ciljevi usvajanje osnovnih ekoloških navika i elementarnih znanja vezanih za zaštitu sredine u kojoj učenik boravi, upoznavanje sa značajem i potrebom zaštite životne prirodne i životne sredine, razvijanje svijesti o najčešćim zagađivačima u okolini i značaju stanog čuvanja i brige za životnu i radnu sredinu, shvatanje

povezanosti fizičkih pojava i redovnih nastavnih sadržaja u okviru kojih učenici imaju priliku da steknu dovoljno saznanja i informacija o pomenutoj oblasti.”

Da li smatrate da je postojeći model informisanja/edukacije učenika o pitanjima životne sredine dovoljan i adekvatan?

“Učenici osnovnih škola su kroz program redovne, fakultativne i dodatne nastave te mnogobrojne vannastavne aktivnosti u toku cjelokupnog osnovnog obrazovaja kao i realizacijom škole u prirodi dovoljno informisani o pomenutoj oblasti te aktivno uključeni u mnogobrojne akcije i radionice na temu zaštite životne sredine, prava na zdravu životnu sredinu, uticaja koje čovjek vrši na svoju okolinu te razvijanju i njegovanju ekološke svijesti o značaju očuvanja, unapređenja i uređenja životne sredine.”

Da li smatrate da bi tokom boravka djece u vrtićima bila poželjna primjena izvjesnih modela „klimatske pismenosti”?

“Programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja u okviru aspekta dječijeg razvoja “Fizički razvoj i zdravlje” cijelo jedno polje učenja posvećeno je “Brizi o svom okruženju u prirodi”, sa opštim ishodima učenja koja doprinose razvijanju ekološke svijesti, spremnosti za donošenje ekoloških odluka, interesovanja za očuvanje prirode, gradeći svijest o uzajamnoj povezanosti, zavisnosti i uzročno-posljedičnim vezanama u prirodi.”

Da li i koliko su učenici u toku obrazovnog procesa prisutni u prirodi?

“U skladu sa Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju svake školske godine organizuje se škola u prirodi koja predstavlja poseban vid višednevnog organizovanja vaspitno-obrazovnog rada izvan škole, u prirodi i prirodnom okruženju, a koja podstiče učenike na razvijanje ekološke svijesti i povećavanje interesa za prirodu i ekologiju te izleti i ekskurzije, takođe sa ciljem razvijanja interesovanja za prirodu i izgrađivanje ekoloških navika.”

Da li su u školama organizovane zajedničke akcije, npr. sa lokalnim zajednicama na zaštiti životne sredine i čišćenju okoline?

“Osnovne škole u saradnji sa lokalnim zajednicama, te nevladinim organizacijama realizuju mnogobrojne projekte, akcije i radionice na temu zaštite životne sredine, uticaja koje čovjek vrši na svoju okolinu te razvijanju i njegovanju ekološke svijesti o značaju očuvanja, unapređenja i uređenja životne sredine.”

Kako pojačati u školama vannastavne aktivnosti u ovoj oblasti?

“Osnovne škole u skladu sa interesovanjima učenika organizuju mnogobrojne nastavne aktivnosti koje se tiču zaštite životne sredine, prvenstveno kroz ekološke sekcije u kojima učenici imaju aktivno učešće u ekološkim aktivnostima te akcijama davanja ličnog doprinosa očuvanju životne sredine.”

Prema navodu Ministarstva prosvjete i kulture, dodatne aktivnosti edukacije u ovoj oblasti koje su prilagođene djeci, npr. kraći kursevi iz klimatske pismenosti, edukativni animirani filmovi, radionice, dječije stvaralaštvo na temu zaštite životne sredine i ostvarivanja prava djeteta na zdravu životnu sredinu, realizuju se na nivou predškolskih ustanova i osnovnih škola.

Koji bi po vama bio najbolji način/instrument da se djeca i mladi bolje edukuju o stanju životne sredine, njihovom pravu na zdravu životnu sredinu i o načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu?

“Djeca kroz Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja i učenici osnovnih škola kroz programe redovne, fakultativne i dodatne nastave te mnogobrojne vannastavne aktivnosti u toku cjelokupnog osnovnog obrazovanja upoznati su o stanju životne sredine, njihovim pravom na zdravu životnu sredinu i načinima zaštite pomenutog prava.”

U nekim zemljama, članicama ENOC – Evropske mreže ombudsmana za djecu²², u cilju klimatske pismenosti u školama su uvedene edukacije djece vezano za pitanje životne sredine kao obavezan predmet u osnovnom obrazovanju (Moldavija), u osnovnom i srednjem obrazovanju (Francuska i Andaluzija) i samo u srednjoj školi (Grčka). Pojedine zemlje u svojim kurikulumima imaju obavezne, a neke fakultativne predmete u oblasti životne sredine i klimatske promjene. Kakav je stav vezano za navedena iskustva? Šta mislite da li bi i šta bilo primjereno vaspitno-obrazovnom sistemu Republike Srpske?

“U vaspitno-obrazovnom sistemu Republike Srpske, kroz programe redovne, fakultativne i dodatne nastave realizuj se sadržaji vezani za pitanje životne sredine i klimatskih promjena s ciljem razvijanja ljubavi i svijesti prema prirodi i prirodnim resursima, te načinima njihovog očuvanja za buduće generacije.”

Na koji način bi djeca i mladi mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu i načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava?

“Programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja, te Nastavnim planom i programom za osnovno vaspitanje i obrazovanje, kao i programima fakultativne nastave, djeca i učenici su informisani o pomenutoj oblasti, te aktivno uključeni u mnogobrojne akcije i radionice na temu zaštite životne sredine, prava na zdravu životnu sredinu, uticaja koje čovjek vrši na svoju okolinu, te razvijanju i njegovanju ekološke svijesti o značaju očuvanja, unapređenja i uređenja životne sredine.”

Na koji način (putem kojih modela/instrumenata) uključiti djecu i mlade u proces utvrđivanja politika i strategija u ovoj oblasti?

“Učenici osnovnih škola učestvuju u projektu “Ja građanin” u okviru kojih se osposobljavaju da identifikuju problem javnog života u sredini gdje žive, razumiju način predlaganja i biranja problema koji će razred – odjeljenje rješavati tu identifikaciju i koriste izvore informacija potrebnih za rješavanje izabranog problema. Kroz navedeni projekat, često su zastupljenje teme iz oblasti zaštite životne sredine i prava na zdravu životnu sredinu.”

²² Ombusman za djecu Republike Srpske je punopravan član ove mreže.

VIII.3. Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske

Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske²³, (u daljem tekstu: Fond), je osnovan kao pravno lice sa javnim ovlašćenjima, čija su prava, obaveze i odgovornosti utvrđene Zakonom o Fondu i finansiranju zaštite životne sredine Republike Srpske²⁴, Statutom Fonda i drugim propisima.

Osnivač Fonda je Republika Srpska, osnivačka prava i dužnosti u ime Republike vrši Vlada Republike Srpske, a nadzor nad radom Fonda vrši ministarstvo nadležno za zaštitu životne sredine.

Djelatnost Fonda obuhvata poslove u vezi sa prikupljanjem sredstava, kao i finansiranjem pripreme, provođenja i razvoja programa, projekata i sličnih aktivnosti u području očuvanja, održivog korišćenja, zaštite i unapređivanja životne sredine, te u oblasti energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije utvrđene Zakonom o Fondu.

Dubinski intervju sa predstavnikom Fonda je obavljen prema unaprijed pripremljenom upitniku sa pitanjima otvorenog i zatvorenog tipa.

Odgovarajući na uvodna opšta pitanja, predstavnik Fonda je mišljenja da naša široka javnost nije dovoljno upoznata i uključena u razvijanje strategija koje se tiču životne sredine i da se ne poklanja dovoljna pažnja ovim pitanjima na svim nivoima odlučivanja.

Takođe, mišljenje predstavnika Fonda je da ni djeca i mladi nisu u potrebnoj mjeri upoznata o stanju životne sredine, kao ni o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu.

Na pitanja: *“Da li je u bilo razmišljanja o potrebi uključivanja djece i omladine kao posebno “zainteresovane” grupe građana u aktivnostima koja se tiču zaštite životne sredine?”* i *“Koji bi, prema Vašem iskustvu, bili najbolji modeli/načini/instrumenti uključivanja djece u procesima utvrđivanja politika i strateškog planiranja u oblasti zaštite životne sredine od strane nadležnih državnih organa?”*, predstavnik Fonda nije odgovorio.

Prema iskustvu predstavnika Fona, djeca i mladi se najviše informišu o stanju životne sredine, pravima koja imaju i načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu: u školi, preko interneta, putem medija, preko raznih društvenih mreža i samostalnim istraživanjem.

Na koji način bi djeca i mladi mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu i načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava?

“Kroz različite aktivnosti u školi, kao i kroz vannastavne aktivnosti, kroz informativni sadržaj na TV-u ili kroz društvene mreže koje su danas veoma zastupljene među mladima. Informacije bi trebale biti i razumljive i primjerene uzrastu i obrazovnom nivou djece, kao i da zadovolje

²³ <https://ekofondrs.org/ofondu/ofondudjelatnost.html>

²⁴ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj :117/11

potrebe sve djece. Takođe, upućenost roditelja u problematiku životne sredine je od krucijalnog značaja, jer su oni upravo spona između djece i okoline. Što je njihova upućenost veća, to je i veća svjesnost djece po pitanju životne sredine. Uloga roditelja ne oslobađa druge institucije odgovornosti za zaštitu i očuvanje životne sredine.”

Predstavnik Fonda je tokom intervjua izjavio da Fond u svom radu NE uključuje mišljenje i stavove djece (osoba mlađih od 18 godina), i da prema njegovom mišljenju i dosadašnjem iskustvu djece NISU uključena u procese donošenje odluka i strategija koja se tiču zaštite životne sredine u Republici Srpskoj.

U nastavku su pitanja i odgovori preneseni izvorno iz intervjua.

Prema Vašem iskustvu, u kojoj mjeri je naša široka javnost uopšte informisana sa obavezama države i politikama koje se odnose na održivi razvoj?

“Prema mom mišljenju naša široka javnost je slabo informisana o obavezama i politikama održivog razvoja. Najbolja informisanost je najvjerojatnije u institucijama koje se direktno bave i koje sprovode politiku održivog razvoja naše zemlje.”

Prema Vašem iskustvu, u kojoj mjeri je naša široka javnost informisana sa obavezama države i politikama koje se odnose na klimatske promjene?

“Prema mom mišljenju naša široka javnost je slabo informisana o obavezama i politikama u vezi sa klimatskim promjenama. Najbolja informisanost je najvjerojatnije u institucijama koje se direktno bave i koje sprovode strategije zaštite životne sredine i mitigacijom i adaptacijom na klimatske promjene.”

Prema Vašem iskustvu, koji problemi zagađenja životne sredine su najviše prisutni u Republici Srpskoj?

“Zagađenje životne sredine otpadom, zagađenje vazduha i voda, narušavanje biodiverziteta.”

Koji su po Vama najveći uzročnici zagađenja vazduha u Republici Srpskoj?

“Domaćinstva (individualna ložišta na drva, ugalj, otpad i sl.), prekomjerna količina drumskog (automobilskog) saobraćaja, industrije.”

Koji su po Vama najveći uzročnici zagađenja voda u Republici Srpskoj?

“Direktna ispuštanja otpadnih i kanalizacionih voda u rijeke, potoke, i druge vodene tokove, divlje deponije otpada. “

Koje bi bile Vaše preporuke nadležnim državnim organima u Republici Srpskoj za unapređenje postojećeg stanja vezanog za:

1. Bolje informisanje djece i mladih o stanju životne sredine:

“Informisanje djece i mladih kroz obrazovne institucije (osnovne i srednje škole), takođe mediji bi trebali preuzeti veću odgovornost u informisanju mlađih generacija o problemima i narušavanju životne sredine, kao i o ulogama pojedinaca u zaštiti životne sredine.”

2. Uključivanje djece i mladih u procese utvrđivanja politika i strateškog planiranja u ovoj oblasti:

“S obzirom da je ova tema nova u našem regionu, najbolji način saznavanja i informisanja bi mogao biti kroz primjere dobre prakse, odnosno informisanje kod institucija i država koje ovakav princip već zastupaju u svojim institucijama i državnim organima.”

VIII.4. Centar za životnu sredinu Banja Luka

Centar za zdravu životnu sredinu²⁵ Banja Luka je nevladina organizacija koja je osnovana 1999. Godine sa ciljem da svojim aktivnim i proaktivnim djelovanjem utiče i doprinosi unapređenju životne sredine. Od 2013. Centar djeluje i kao Arhus centar čiji je osnovni cilj da unaprijedi provođenje Arhuske konvencije²⁶ u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini i bude veza između javnih organa i šire društvene zajednice, a naročito na lokalnom nivou.

Centar za životnu sredinu je jedna od naprepoznatljivih i najaktivnih organizacija civilnog društva u oblasti zaštite i unapređenje životne sredine te su u okviru istraživanja koje provodi Ombudsman za djecu za potrebe ovog Izvještaja prepoznati kao adekvatan sagovornik.

Dubinski intervju je obavljen sa predsjednikom Centra za zdravu životnu sredinu, gospodinom Tihomirom Dakićem u septembru 2022. U nastavku su pitanja i odgovori preneseni izvorno iz intervjua.

Da li u svom radu uključujete mišljenje i stavove djece (osoba mlađih od 18 godina? Na koji način, putem kojeg modela, uključujete djecu i mlade (osobe mlađe od 18 godina) u svoj rad?

„Kako je naš rad većinom vezan za teme zagovaranja zaštite životne sredine i uticanja na politike, zakone i odluke, u te procese nam je veoma nezahvalno uključivati mlađe osobe od 19 godina. Sa druge strane, naša strateška odluka je bila da se ne bavimo edukacijom o ekologiji i veoma rijetko imamo aktivnosti koje su pripremljene za mlađe uzraste. Granica uključivanja mladih jeste 18 godina, kada svako od njih može da postane punopravni član udruženja, da bude uključen u rad aktivističke grupe pri našem udruženju, uključi se u radi udruženja pa i budu prisutni kada radimo strateške dokumente.“

Prema Vašem dosadašnjem iskustvu da li mislite da su djeca i mladi u Republici Srpskoj dovoljno upoznati o stanju životne sredine, ali i pravima i načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu?

„Kroz naš dosadašnji rad, a gledajući mlade koji kada napune 18 godina stupe u kontakt sa nama, vidimo da je poznavanje teme zaštite životne sredine jako skromno. Ne vlada veliko interesovanje za ovu temu.“

Prema Vašem dosadašnjem iskustvu, na koji način se djeca i mladi informišu o stanju životne sredine, pravima koja imaju i načinima zaštite njihovih prava na zdravu životnu sredinu? Koliko ste zadovoljni stepenom informisanja široke javnosti o pravima na zdravu životnu sredinu?

„Mladi se informišu putem: aktivnosti nevladinog sektora, medija, preko društvenih mreža, od roditelja ili porodice te samostalnim izražavanjima. Kada su u pitanju javni servisi na području

²⁵ <https://czzs.org/>

²⁶ <https://www.aarhus.ba/images/docs/drmaterijali/Arhuska%20konvencija%20u%20BiH.pdf>

BiH, smatramo da je ova tema nedovoljno zastupljena u medijskom prostoru. Kada su u pitanju ove teme, jedino pokrivenost ova tema dobija od internet stranica koje se bave temom životne sredine, korupcijom i informisanjem javnosti.“

Na koji način bi djeca i mladi mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu i načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava?

„Obrazovne institucije bi morale proaktivno da komuniciraju sa udruženjima koja se bave ovom temom i da zajedno sa njima prave jesenje škole o životnoj sredini i slično. Obrazovni kadar nema kapacitete da sam iznese ovakvu kompleksnu temu. Bilo je pokušaja u banjalučkoj Gimnaziji, na samoinicijativu jednog profesora da održimo par predavanja, nakon toga i njemu je rečeno da bi bilo dobro da se bavi učenjem djece o predmetu koji predaje.

Zaštita životne sredine neminovno zalazi u oblast politike i korupcije, ma koliko se pojedini predstavnici obrazovnih institucija bunili. Stoga i imamo slijepovjerujuću omladinu, koja nije glupa i koja čim dođe do punoljetstva ili završi fakultet ide iz BiH.“

Da li su prema Vašem mišljenju i dosadašnjem iskustvu djeca uključena u procese donošenja odluka i strategija koja se tiču zaštite životne sredine u Republici Srpskoj?

„Koliko mi imamo informaciju, u samo nekoliko slučajeva, kada su bile pokrenute građanske inicijative oko nekog javnog prostora u Banjaluci (Građa) djeca su imala priliku da kažu svoje mišljenje, te kada je bila Inicijativa građana za „Bori“k, zajedno sa djecom smo komunicirali kako bi poslali predstavnicima Gradske uprave mišljenja djece. Sistemski, koliko znam se ništa ne radi po tom pitanju.“

Koji bi, prema Vašem iskustvu, bili najbolji modeli/načini/instrumenti uključivanja djece u procesima utvrđivanja politika i strateškog planiranja u oblasti zaštite životne sredine od strane nadležnih državnih organa?

„Oblast životne sredine je dosta široka i kompleksna, te se ne može koristiti jedan obrazac za sve uzraste. Postoje najmanje tri kategorije mladih kojima treba što prije približiti ovu problematiku, kako bi kada odrastu mogli da budu što svjesniji šta se oko njih dešava. Predškolski uzrast i u poznavanja sa prirodom, boravak u prirodi, razgovor o vrijednostima i važnostima, osnovna škola pored biologije razgovor i informacije o potrebama zaštite prirodnih dobara, odgovorno upravljanje i slično, a srednja škola u sklopu demokratije i ljudskih prava te kroz sekcije pokrenuti kritičko razmišljanje i analize stanja, učestvovanje u javnim raspravama. Ponoviću, međusektorska saradnja je od velike važnosti iako su kapaciteti udruženja poprilično ograničena.“

Prema Vašem iskustvu, u kojoj mjeri je naša široka javnost uopšte informisana sa obavezama države i politikama koje se odnose na **održivi razvoj** i na **klimatske promjene**?

„Generalno znanje javnosti je veoma upitno iz razloga što se na televizijskim kanalima uglavnom „vrte“ dosadni predstavnici političkih partija koji se ne bave niti ovom, a niti drugim bitnim temama za građane Republike Srpske. Rijetke su emisije u kojima se uspije gostovati, dati neka izjava i slično, ali je to kvantitativno na nivou vremenske prognoze.

Tako da danas, većina stanovništva zna za neke potpuno nebitne osobe iz političkog i javnog života, ali ne zna koliko rijeka protiče kroz RS/BiH, koliko imamo nacionalnih parkova i slično.“

Prema Vašem iskustvu, koji problemi zagađenja životne sredine su najviše prisutni u Republici Srpskoj?

„Ovo je jednostavno pitanje na koje bi se trebao dati kompleksan odgovor, no ono sa čim se susrećemo su:

- *Korištenje fosilnih goriva, uglj, prije svega u energetici*
- *Korištenje fosilnih goriva u transportu, veliki broj motornih vozila*
- *Nepostojanje dovoljno kvalitetnog željezničkog prevoza*
- *Javni transport putnika postoji samo u Banjaluci*
- *Uništavanje riječnih tokova, kaptiranjem za punionice flaširane vode, izgradnjom minihidrocentrala, šljunčarenje, urbanizacija riječnih tokova*
- *Neodgovorno upravljanje šumama, požari*
- *Urbanizacija i dehumanizacija gradova, prekomjernom gradnjom i nedovoljno poštovanje prostorno-planske dokumentacije*
- *Krivolov“*

Koji su po Vama najveći uzročnici **zagađenja vazduha** u Republici Srpskoj?

„Termoelektrane, saobraćaj, individualna ložišta“

Koji su po Vama najveći uzročnici **zagađenja voda** u Republici Srpskoj?

„Otpadne vode, industrija, građani“

Koji bi bile Vaše preporuke nadležnim državnim organima u Republici Srpskoj za unapređenje postojećeg stanja vezanog za:

1. Bolje informisanje djece i mladih o stanju životne sredine i
2. Uključivanje djece i mladih u procese utvrđivanja politika i strateškog planiranja u ovoj oblasti?

„Prije svega, otvorena komunikacija i saradnja sa predstavnicima civilnog sektora, redovni sastanci pa će se na takvim sastancima doći do najboljih prijedloga i rješenja. Prije svega potrebno da se tema ekologije, t.j pravilan naziv bi bio životna sredina izuzme iz Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologij, i preseli u Ministarstvo za trgovinu i turizma ili oformi potpuno novo ministarstvo. Potrebno je održavati pozitivnu komunikaciju između predstavnika institucija i udruženja koja se bave zaštitom životne sredine. „

VIII.5. Odsjek za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije Gradske uprave Bijeljina

U cilju rasvijetljavanja uloge i aktivnosti lokalnih zajednica u ostvarivanju prava djece na zdravu životnu sredinu, obavljen je intervju sa predstavnicom Gradske uprave Bijeljine, Ankicom Todorović, šeficom Odsjeka za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije.

Ovdje je važno naglasiti da pored 11 odjeljenja u strukturi Gradske uprave Bijeljina, postoje i samostalni odjesci, njih osam, a među njima kao jedan od najmlađih je Odsjek za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije, koga čini ekipa mladih profesionalaca, entuzijasta. Odsjek je između ostalog zadužen za:

- obavljanje poslova jedinice za upravljanje razvojem Grada Bijeljine, uključujući sve segmente održivog razvoja (ekonomski razvoj, društveni razvoj i **zaštita životne sredine**);
- organizovanje i sprovođenje procesa strateškog planiranja, putem uspostavljanja i osposobljavanja struktura za planiranje, uključujući mobilizaciju svih struktura u okviru Gradske uprave, kao i svih bitnih aktera;
- podnošenje inicijativa organima Grada za izradu i realizaciju projekata iz oblasti lokalnog ekonomskog i društvenog razvoja, kao i projekata **zaštite životne sredine**;
- praćenje dostupnih izvora finansiranja, identifikacija projekata, stručna razrada projekata i priprema obrazaca za apliciranje ka domaćim i međunarodnim finansijerima;
- prikupljanje podataka, izrada registra, izrada planova i procedura vezanih za **energetsku efikasnost, aktivnosti na sprovođenju energetskih pregleda i povećanja energetske efikasnosti potrošnje energije**, aktivnosti na uspostavi sistema praćenja potrošnje energije putem softverske platforme, sprovođenje projekata, odnosno konkretnih mjera **povećanja energetske efikasnosti u zgradama i ostaloj infrastrukturi u vlasništvu Grada, te promovisanje energetske efikasnosti**.

Evidentno je da značajan segment rada Odsjeka za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije u Gradu Bijeljina predstavljaju aktivnosti na zaštiti životne sredine i promocija energetske efikasnosti. Prema izjavi naše sagovornice ,to su vrlo važne aktivnosti imajući u vidu činjenicu da nije rijetka situacija da je Bijeljina među najzagađenijim gradovima Evrope, koji ima čak 36.000 vozila, a nema biciklističku stazu. Takvo stanje je djelimično doprinijelo formiranju ovog odsjeka u ovom kapacitetu u gradskoj upravi Grada Bijeljine.

Kako bi na najbolji način prepoznali autentične potrebe i probleme građana u zaštiti i očuvanju životne sredine u Odsjeku su vršili anketiranje građana i na osnovu toga predlagali i preduzimali određene mjere i aktivnosti. Na naše interesovanje da li su u to anketiranje planirano bili uključeni mladi i djeca, što bi bilo korisno, odgovor je da **nisu**, i da to smatraju propustom te da će u narednim aktivnostima imati to u vidu - značaj da čuju mišljenje i ideje djece i mladih.

Dalje, tokom intervjua, sagovornica je istakla najznačajnije aktivnosti Odsjeka i Grada Bijeljine na zaštiti i unapređenju životne sredine, a prema našem fokusu, u koje su na neki način uključena i djeca kao akteri i konzumenti prava.

U okviru aktuelnog i vrlo prepoznatljivog strateškog dokumenta „*(Green) Zelena Bijeljina*“, koji je između ostalog definisan i na osnovu anketiranja građana, u Odsjeku u saradnji sa školama organizuju i sprovode sljedeće aktivnosti:

- Kontinuirane edukacije učenika o značaju očuvanja životne sredine;
- Podržavaju osnivanje i rad ekoloških sekcija u školama i iste promovišu u svim prigodnim situacijama (mediji, sastanci sa subjektima koji odlučuju i mogu biti podrška, ...);
- Podstiču i pomažu u realizaciji tema iz ekologije na časovima odjeljenjskih zajednica;
- Svake godine se radi na uređenju školskih dvorišta na način da Gradska uprava, ali i privredni subjekti i pojedinci, školama doniraju po 100 sadnica koje sade djeca uz podršku odraslih. Važno je napomenuti da svako odjeljenje u školi, drvo koje zasađi je njihovo i obavezi su da ga njeguju i vode brigu o njemu do završetka školovanja. Do sada je u bijeljinskim školama na takav način zasađeno 1000 sadnica;
- Ostvaruje se saradnja Odsjeka sa djecom i mladima sa smetnjama u razvoju, koji koriste usluge dnevnog centra, na način da i oni sade sadnice i održavaju čistoću svoje zelene površine u skladu sa svojim kapacitetima, a i redovno učestvuju u svim prigodnim manifestacijama;
- U predškolskim ustanovama Grada Bijeljine se organizuju aktivnosti sa sadnicima, čime se i kod djece najmlađeg uzrasta razvija osjetljivost za zaštitu i očuvanja životne sredine, a u krajnjem u svrhu očuvanja njihovog zdravlja, a time i prava na zdravu životnu sredinu;
- Organizacija manifestacije „*Razigrana jesen*“ na nivou Grada, gdje predškolci prezentuju svoje radove i umijeća i vještine, između ostalog i na temu očuvanja okoline;

U Gradu Bijeljina, na inicijativu Odsjeka za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije, su u toku intenzivne pripreme za izgradnju tkz. „*Inkluzivnog parka*“, čija je lokacija već definisana na prostoru od 14.000 m², koji će biti „ozelenjen“ i na njemu će se nalaziti zanimljivi sadržaji za građane svih starosnih dobi: dječija igrališta sa kompletnim mobilijarima, dio prilagođen i djeci sa smetnjama u razvoju, sportski tereni sa rekvizitima prihvatljivi za ovaj prostor i namjene, sportske sprave, za seniore velike šahovske ploče, staze za šetnju, klupe.. Procijenjena cijena koštanja izgradnje ovog parka je oko 900.000 KM.

iz Odsjeka će se pokrenuti inicijativa i za izgradnju biciklističkih staza u gradu, gdje bi biciklo kao prevozno sredstvo značajno moglo zamijeniti automobile, a i organizovati obuke za djecu u vožnji biciklima i neka takmičenja.

U razgovoru sa predstavnikom Ombudsmana za djecu definisala se ideja da se kroz projekte prekogranične saradnje (npr. Bijeljina, Loznica, Šid) organizuju višednevni kampovi za ekološke sekcije djece i mladih koji bi kroz likovne, literarne, muzičke radionice stvarali na temu prava djece na zdravu životnu sredinu i pravo na zdravlje, nakon toga i izložbu tih

radova. Svakako bi bilo veoma važno afirmisati njihova postignuća, ista nagraditi i time senzibilisati i širu javnost u vezi sa neophodnošću stvaranja uslova za ostvarivanje prava djece na zdravu životnu sredinu. Takođe bi mogli imati zajedničke aktivnosti npr. na pošumljavanju..

Sagovornica je tokom intervjua iznijela i aktivnosti Grada Bijeljine na podsticanju *energetske efikasnosti*. Konkretno za mjere kojim se postiže energetska efikasnost npr. ugradnja tkz. "*toplotnih pumpi*" građani imaju podsticaj u smislu subvencije za nabavku pumpe (sa 50% finansijskih sredstava učestvuje Grad Bijeljina za nabavku nove pumpe). Takođe i pri nabavci nove stolarije, Grad Bijeljina subvencionira određeni procenat domaćinstvima koja na takav način štede energiju.

Na kraju intervjua naša sagovornica je izrazila zadovoljstvo spoznajama do kojih je došla iz ugla zaštite prava djece i detektovala gdje su oni u Odsjeku „nesavjesno“ izostavili učešće djece prilikom donošenja strateških dokumenata, projekata, kao i akcionih planova na zaštitu i očuvanju životne sredine.

Sagovornica je izrazila spremnost na saradnju Odsjeka sa Institucijom Ombudsmana za djecu u cilju definisanja i sprovođenja aktivnosti koji će doprinijeti podizanju svijesti o neophodnosti zaštite i očuvanja životne sredine i stvaranja ambijenta za zaštitu prava djece na zdravu životnu sredinu i time na očuvanje zdravlja najmlađih i njihovu participaciju.

IX. STUDIJA SLUČAJA

Pred Ombudsmanom za djecu RS Kancelarija Doboj procesuirana je prijava/žalba²⁷ grupe roditelja iz Doboja zbog navodne povede prava na zdravu životnu sredinu iz člana 24. UN Konvencije o pravima djeteta, kao i drugih prava i interesa djece utvrđenih domaćim pozitivnim propisima u predmetnoj oblasti.

U svom obraćanju grupa roditelja ističe da je u dužem periodu u cijelom gradu, a naročito u dijelu grada na Pijeskovima prisutan neprijatan miris koji ukazuju na moguće onečišćenje vazduha, a koji se naročito intezivirao u julu mjesecu. Roditelji izražavaju svoju veliku zabrinutost da takvo stanje onečišćenja vazduha može negativno uticati na zdravlje respiratornih organa njihove djece. Pošto takva situacija traje već duži vremenski period, a roditelji nemaju potrebne informacije o razlogu neprijatnog mirisa i kvalitetu vazduha koji djeca udišu obratili su nam se sa svojom žalbom/prijavom. Roditelji su jasno istakli da ne znaju sa sigurnošću uzrok neprijatnog mirisa čije je prisustvo u gradu opšte poznato.

Postupajući u navedenom predmetu, Ombudsman za djecu je prepoznao kao nadležne državne organe koji su odgovorni za postupanje u predmetnom slučaju, te se u skladu sa svojim zakonskim ovlaštenjima obratio sa zahtjevom za izjašnjenje o predmetnim navodima: Republičkom hidrometeorološkom zavodu Banja Luka, Gradskoj upravi Doboj – Odjeljenju za stambeno komunalne poslove, Republičkoj upravi za inspekcijske poslove – Glavni republički urbanističko-građevinski i ekološki inspektor Banja Luka, Gradskoj upravi Doboj - Odjeljenju za inspekcijske poslove – Ekološki inspektor.

Zaštita i kontrola kvaliteta vazduha u Republici Srpskoj uređena je Zakonom o zaštiti vazduha.²⁸ U skladu sa ovim Zakonom, praćenje kvaliteta vazduha u republičkoj mreži, u okviru svojih nadležnosti, vrši Republički hidrometeorološki zavod Republike Srpske²⁹ radi uspostavljanja, organizovanja i upravljanja sistemom monitoringa kvaliteta vazduha u Republici Srpskoj i uspostavljanja informacionog sistema za praćenje vrijednosti kvaliteta vazduha, u cilju izvještavanja o rezultatima monitoringa prema propisanim formatima.

²⁷ Predmet broj: 98-58-9-PŽS/22

²⁸ („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 124/11, 46/17).

²⁹ Republički hidrometeorološki zavod je osnovan Zakonom o ministarstvima („Službeni glasnik Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“, broj: 11/92). Ovim Zakonom je definisano da Zavod vrši stručne i druge poslove koji se odnose na: razvoj i funkcionisanje hidrološke, meteorološke i seizmološke djelatnosti; istraživanje atmosfere, vodnih resursa, kvaliteta vazduha i voda i seizmoloških procesa; prikupljanje, obrađivanje i objavljivanje hidrometeoroloških i seizmoloških podataka od interesa za Republiku i vršenje i drugih poslova u oblasti hidrologije, meteorologije i seizmologije. Kao samostalna republička upravna organizacija Republički hidrometeorološki zavod je obavljao svoju djelatnost sve do 2002. godine od kada je u sastavu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Sadašnji status Zavoda je regulisan Zakonom o republičkoj upravi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 115/18).

Odgovarajući na zahtjev Ombudsmana za djecu, Republički hidrometeorološki zavod³⁰, između ostalog, o predmetnom slučaju navodi sljedeće:

“Automatska stanica za mornitoring kvaliteta vazduha u Doboju³¹ počela je sa radom 01.03.2022. godine i od ovog perioda pa do 31.08.2022. godine prekoračena je granična i tolerantna vrijednost koncentracija suspendovanih čestica (RM_{10}) za 24-časovni period usrednjavanja u mjesecu martu, 24 puta i u mjesecu apralu, pet puta, dok ostale vrijednosti zagađujućih materija ne prekoračuju granične niti tolerantne vrijednosti. Granična i tolerantna vrijednost suspendovanih čestica (RM_{10}) za 24-časovni period usrednjavanja prema Uredbi o vrijednostima kvaliteta vazduha³² iznosi $50 \mu g/m^3$ i ne smije s prekoračiti više od 35 puta u jednoj kalendarskoj godini. Navedeno povećanje koncentracija suspendovanih čestica (RM_{10}) ne izaziva pojavu neprijatnog mirisa u vazduhu.”

Prema pozitivnim pravnim propisima, Odjeljenje za stambeno komunalne poslove Grada Doboja³³ je, između ostalog, nadležno da *“prati stanje i promjene u oblasti zaštite čovjekove okoline, te priprema analize, informacije, izvještaje i druge materijale u cilju preduzimanja mjere za njenu zaštitu i unapređenje”* što je i uredno objavljeno na zvaničnoj internet stranici Grada Doboja³⁴. Međutim, Odjeljenje za stambeno-komunalne poslove Gradske uprave Doboja obavijestilo je Ombudsman za djecu da je to odjeljenje *“nadležno za uređenje i čistoću javnih zelenih i asfaltiranih površina na teritoriji Grada Doboja, a nije nadležno za mjerenje i kontrolu vazduha”*, te pozvao Ombudsmana za djecu da: *„ako imate saznanje o uzrocima ovog problema, navedete³⁵ i obratite se nadležnim inspekcijskim organima.”³⁶*

Prema Zakonu o inspekcijama³⁷ na teritoriji Republike Srpske inspekcijski nadzor vrše inspektori Inspektorata (republički inspektori)³⁸. Članom 24. stav 1. tačka 2. ovog Zakona definisano je da u okviru urbanističko-građevinske i ekološke inspekcije inspekcijski nadzor vrše inspektori u zvanjima:

“2) ekološki inspektor - obavlja inspekcijski nadzor u vezi sa pridržavanjem propisa koji se odnose na zaštitu životne sredine, upravljanja otpadom i u drugim upravnim područjima kada je to određeno posebnim propisom.”

³⁰ Dopis Republičkog hidrometeorološkog zavoda, broj: 12/1.04-13-19-1/22 od 08.09.2022. godine

³¹ Zagađujuće materije vazduha, koje se trenutno prate na ovoj stanici su: koncentracije sumpor-dioksida, azotnih-oksida, ugljen-monoksida, suspendovanih čestica RM_{10} , ozona te meteorološki parametri, brzina i smjer vjetrova, relativna vlažnost vazduha i atmosferski pritisak.

³² Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 124/12.

³³ Kao i ostalih gradskih/opštinskih uprava u Republici Srpskoj

³⁴ <https://dobo.gov.ba/grad/uprava/odjeljenja/odjeljenje-za-stambeno-komunalne-poslove/>

³⁵ Da Ombudsman za djecu navede uzrok neprijatnog mirisa u gradu, o.a.

³⁶ Odjeljenje za stambeno-komunalne poslove Gradske uprave Doboja, dopis broj: 07-37-24-609/22 od 17.08.2022. godine

³⁷ Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 18/20.

³⁸ Zakon o inspekcijama Republike Srpske, član 3.

Odgovarajući na pisani zahtjev Ombudsmana za djecu, Glavni republički urbanističko-građevinski i ekološki inspektor pri Republičkoj upravi za inspekcijske poslove, obavijestio je Ombudsman za djecu svojim pisanim dopisom³⁹ da je predstavka dostavljena na nadležno rješavanje Odjeljenju za inspekcijske poslove – Ekološka inspekcija Grada Doboja i navodi:

“Zahtijevam, u skladu sa odredbom člana 11. Zakona o inspekcijama Republike Srpske da odmah izvršite provjeru navoda iz predmetne predstavke, te da inspekcijskim pregledom na licu mjesta i zapisnikom konstatujete činjenično stanje, te preduzmete sve mjere u skladu sa Zakonom o zaštiti životne sredine, Zakonom o inspekcijama i drugim relevantnim zakonima i propisima.

O utvrđenom stanju i eventualno preduzetim mjerama dužni ste izvijestiti podnosioca predstavke, kao i Republičku upravu za inspekcijske poslove – Sektor urbanističko-građevinske i ekološke inspekcije najkasnije do ponedjeljka 12.09.2022. godine.”

Postupajući po navedenom zahtjevu Glavnog republičkog urbanističko-građevinskog i ekološkog inspektora i direktnom zahtjevu Ombudsmana za djecu, Ekološki inspektor u Odjeljenju za inspekcijske poslove Gradske uprave Doboj dostavio je svoje izjašnjenje⁴⁰ u kojem navodi:

“Ovim putem vas obavještavamo da je ekološki inspektor Grada Doboja, dana 19. i 31.08.2022. godine, izvršio inspekcijski nadzor po zaprimljenoj predstavci i zapisnikom broj: 09/362-TC-43/22 konstatovao činjenično stanje na predmetnim lokacijama. Oba puta, obilaskom terena u različitom vremenskom periodu i različitim vremenskim prilikama, nije konstatovan bilo kakav neprijatan ili neobičan miris koji se može povezati sa bilo kojim izvorom zagađenja životne sredine osim dijela naselja Pijeskovi koji se prostire uz magistralni put M-17 sa koga se u ljetne mjesece, kada je povećan saobraćajni promet, može osjetiti neprijatan miris izduvnih gasova automobila.

Ukoliko u narednom periodu budete imali preciznije informacije o izvoru zagađenja – neprijatnog mirisa stojimo vam na raspolaganju radi eventualnog preduzimanja mjera iz nadležnosti ovog organa.”

Isti stav iz gore navedenog pisanog izjašnjenja, ekološki inspektor je zauzeo i prilikom sastanka sa predstavnicima Ombudsmana za djecu tvrdeći da ekološki inspektor može postupati isključivo po predstavkama/prijavama građana u kojima su građani kao podnosioci predstavke/prijave obavezni da navedu uzročnike zagađenja, odnosno, u konkretnom slučaju, uzročnik neprijatnog mirisa u gradu.

Iskazani stav inspektora otvara brojna pitanja efikasnosti postupka pred nadležnim državnim organom, kao i procesnih radnji i načina, tj. postupka utvrđivanja činjeničnog stanja. U skladu sa svim postulatima organizovanja i funkcionisanja državne uprave u službi građana i zaštite

³⁹ Dopis broj: 24.090/098-135-2/22 od 11.08.2022. godine

⁴⁰ Dopis broj: 09/362-TC-43.1/22 od 31.08.2022. godine

javnog interesa, neprihvatljiv je iskazani stav. Takođe, državna uprava, pa tako i nadležna inspekcija su obavezni da u svom radu, pored meritornih zakona i drugih propisa, primjenjuju i Zakon o opštem upravnom postupku⁴¹. Prema ovom Zakonu, nadležni organ *“po službenoj dužnosti pokreće”* postupak povodom zahtjeva stranke⁴². Šta više, nadležni organ će pokrenuti postupak po službenoj dužnosti kad to određuje zakon ili drugi propis i kad utvrdi ili sazna da, s obzirom na postojeće činjenično stanje, treba pokrenuti postupak radi zaštite javnog interesa. Pri pokretanju postupka po službenoj dužnosti nadležni organ uzima u obzir i eventualne predstavke građana, organizacija i organa.⁴³

Stav ekološkog inspektora da su građani dužni da znaju uzročnika zagađenja, u konkretnom slučaju, uzročnika neprijatnog mirisa u gradu Doboju, je direktno u suprotnosti i sa meritornim zakonima i drugim propisima u ovoj oblasti, ali i sa *“načelom zaštite prava stranaka i zaštite javnog interesa”*, koji propisuje da su organi dužni da pri vođenju postupka i rešavanju u upravnim stvarima strankama omoguće da što lakše zaštite i ostvare svoja prava, vodeći pri tom računa da ostvarivanje njihovih prava ne bude na štetu prava drugih lica niti u suprotnosti sa javnim interesom⁴⁴. U krajnjem slučaju, Ombudsman za djecu podsjeća i na primjenu UN Konvencije o pravima djeteta i ovakav postupak i stav nadležnog inspektora, nije i ne može biti u najboljem interesu djece.

Analiza prikupljenih činjenica iz odgovora gore navedenih organa koji su prema pozitivnim pravnim propisima nadležni da postupaju u predmetnom slučaju pokazuje za obične građane komplikovanost i neefikasnost sistema zaštite priznatih prava građana, a naročito prava djece zbog preusmjeravanja nadležnosti s jednih na druge, kao i u velikoj mjeri iskazane nezainteresovanosti da se prepozna i bar pokuša riješiti problem na koji građani ukazuju, a koji je evidentno prisutan i opšte poznat.

Građani, naročito djeca, u kontekstu ovog izvještaja i opisane studije slučaja, nemaju obavezu da znaju uzročnike bilo koje vrste zagađenja. Za to su nadležni javni organi koji imaju na raspolaganju čitav niz procesnih, pravnih i drugih stručnih instrumenata. Naprotiv, građani imaju pravo pristupa informacijama koje su pod kontrolom javnog organa, a svaki javni organ ima odgovarajuću obavezu da objavi takve informacije. Ovo pravo pristupa informacijama podliježe samo formalnim radnjama i ograničenjima utvrđenih zakonom⁴⁵.

⁴¹ “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 13/02, 87/07, 50/10 i 66/18.

⁴² Zakon o opštem upravnom postupku, član 111.

⁴³ Zakon o opštem upravnom postupku, član 112.

⁴⁴ Zakon o opštem upravnom postupku, član 6.

⁴⁵ Zakon o slobodi pristupa informacijama Republike Srpske, “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 20/01.

X. ANALIZA PRIKUPLJENIH PODATAKA, MIŠLJENJA I STAVOVA

Prema izjavi Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, Strategija zaštite životne sredine Republike Srpske, čija izrada je u toku, pripremana je po participativnom pristupu uz učešće velikog broja institucija i udruženja. Aktivno učešće institucija i udruženja imalo je za rezultat da se široka javnost uključi u donošenje dokumenata strateškog planiranja iz oblasti zaštite životne sredine.

Imajući u vidu da je Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske pozvalo javnost da dostavi primjedbe i sugestije na Nacrt strategije zaštite životne sredine i prateći Nacrt izvještaja o strateškoj procjeni uticija na životnu sredinu Strategije zaštite životne sredine, Ombudsman za djecu je zapazio da se iz navedenog dokumenta ne vidi da su djeca i mladi na bilo koji način bili konsultovani pri izradi ovog dokumenta. Ombudsman za djecu podsjeća da je poštovanje dječijih prava i ostvarivanje najboljeg interesa djeteta od ključnog interesa za države prilikom donošenja strateških i razvojnih dokumenta, naročito onih koji imaju dugosežne posljedice naročito na djecu starosti do 18 godina kao specifično ranjivu grupu stanovništva. Stoga, Ombudsman za djecu smatra da se učešće djece i mladih treba osigurati prilikom izrade operativnih planova za ostvarivanje ciljeva navedenih u Nacrtu, a u skladu sa Uredbom o strateškim dokumentima u Republici Srpskoj (Sl. glasnik Republike Srpske, br. 94/21) kojom se uređuju procedure izrade i struktura srednjoročnih i godišnjih planova rada, smjernice planiranja, praćenje i izvještavanje, te druga relevantna pitanja planiranja, praćenja i izvještavanja u Republici Srpskoj.

Prema izjavi Ministarstva prosvjete i kulture, učenici osnovnih škola su dovoljno informisani o pomenutoj oblasti te aktivno uključeni u mnogobrojne akcije i radionice na temu zaštite životne sredine, prava na zdravu životnu sredinu, uticaja koje čovjek vrši na svoju okolinu, te razvijanju i njegovanju ekološke svijesti o značaju očuvanja, unapređenja i uređenja životne sredine. Međutim, na poziv, da ocjenom od 1 do 5, ocjene koliko su zadovoljani informacijama o pravima na zdravu životnu sredinu koje dobijaju u školi u toku redovnog Nastavnog plana i programa, najviše anketiranih učenika se opredjelilo za srednju ocjenu "3" – 719 ili 28,5% anketiranih. Manje od jedne trećine anketiranih učenika se opredjelilo za ocjene "4" i "5", koji podatak dovoljno govori da se djeca ne slažu sa ocjenom Ministarstva za prosvjetu i kulturu da su „dovoljno“, upoznati o svojim pravima na zdravu životnu sredinu. Šta više, čak 62,2% anketiranih se izjasnilo da bi djeca i mladi u školi putem redovnog Nastavnog plana i programa mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava.

Takodje, anketirani učenici se ne slažu sa stavom Ministarstva za prosvjetu i kulturu da su dovoljno uključeni u razne vannastavne aktivnosti. Anketiranih 41,4% učenika smatra da se moraju pojačati vannastavne aktivnosti u ovoj oblasti u cilju njihove bolje informisanosti. Veoma je zabrinjavajuće saznanje da se samo 19,3% (487) anketiranih srednjoškolaca od ukupno 2522, izjasnilo da u njihovoj školi djeluje ekološka sekcija ili se sprovodi neka druga

vannastavna aktivnost u oblasti zaštite životne sredine. Čak 56,5% anketiranih srednjoškolaca se izjasnilo da uopšte ne znaju za ovu vrstu aktivnosti. Još više zabrinjava podatak da čak 80,9% anketiranih srednjoškolaca niti su bili, niti su trenutno član neke ekološke sekcije, niti su učestvovali, niti trenutno učestvuju u nekoj vannastavnoj aktivnosti u oblasti zaštite životne sredine.

Šta više, suprotno stavu i mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture, kao i Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, da naši srednjoškolci nisu uopšte ili gotovo nikako upoznati niti sa aktivnostima, niti sa obavezama države koje se odnose na pitanja održivog razvoja i klimatskih promjena nesporno govore i podaci prikazani na grafikonima broj. 6 i 7. u dijelu VI. ovog izvještaja.

Međutim, pored stepena u kojem su djeca uopšte upoznata o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu i pitanja stepena njihove edukacije u ovoj oblasti, veoma važno pitanje za njih je koliko i u kojoj mjeri ih odrasli uopšte i uključuju u procese utvrđivanja politika i strategija u ovoj oblasti. Veoma je zabrinjavajući podatak, da se samo *4,7% anketiranih učenika izjasnilo da smatraju da su u dovoljnoj mjeri uključeni u ove procese.*

Govoreći o bližem životnom okruženju, analiza prikupljenih podataka govori da anketirani srednjoškolci u svojim mjestima u kojima žive u Republici Srpskoj, prepoznaju kao najveće uzročnike zagađenje vazduha: saobraćaj, nepropisno deponovanje i palenje otpada i industrijska postrojenja, a nelegalne deponije otpada oko rijeka i u prirodi, otpadne/kanalizacione vode i industrijska postrojenja/fabrike kao najveće uzročnike zagađenja voda.⁴⁶ Dvije trećine anketiranih učenika nije zadovoljno čistoćom mjesta u kojem žive.⁴⁷ Najviše ih misle da je to zbog neodgovornog ponašanja građana i nedovoljnom angažovanošću gradskih/opštinskih službi.

Dubinski intervju sa predstavnikom nevladinog sektora je pokazao da djeca do 18 godina starosti *nemaju mogućnosti da ni kroz rad organizacija civilnog društva utiču na donošenje odluka i politika vezanih za životnu sredinu.* Iako Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske⁴⁸ u članu 14. kaže da „maloljetna lica mogu biti članovi udruženja i učestvovati kao članovi u radu udruženja na način propisan statutom“, udruženja se statutom ograniče da im članstvo bude starije od 18 godina. Ovakav situacija i u većini evropskih zemalja kako se navodi u Sintetičkom izvještaju ENOC-a (Evropske mreže ombudsman za djecu) iz 2022⁴⁹ „Dječija prava i klimatska pravda“. Iz ovog proizilazi da djeca nemaju mogućnost da iznesu svoje mišljenje putem organizacija civilnog društva niti da se njihovom mišljenju o ovim pitanju pokloni dužna pažnja u skladu sa njihovom zrelošću.

⁴⁶ Grafikon broj 11 i 12 u VI dijelu ovog izvještaja, strana 18. i 19.

⁴⁷ Grafikon broj 13 u VI dijelu ovog izvještaja, strana 20.

⁴⁸ <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-udruzenjima-i-fondacijama-republike-srpske.html>

⁴⁹ <https://enoc.eu/wp-content/uploads/2022-Synthesis-Report-Climate-Justice.pdf>

Vezano sa pitanja informisanosti djece, intervjuisani predstavnik nevladinog sektora je naglasio nužnost međusektorske saradnje u pripremi adekvatnih programa za djecu, u skladu sa uzrastom djece da bi se razvilo kritičko mišljenje i djeca i mladi potakli na djelovanje. Potreba da se organizacije civilnog društva uključe u pripremi programa i sadržaja iz ove oblasti koji se prezentuju u školama podvučena je tokom intervjua.

Zanimljivo je da se u dijelu intervjua koje se tiču informisanja javnosti odgovori intervjuisanog predstavnika nevladinog sektora u velikom dijelu slažu sa odgovorima učenika osmog razreda koji su učestvovali u fokus grupi, a tiču se medija koji se uglavnom ne bave važnim pitanjima životne sredine.

S obzirom da je studija slučaja prikazana u ovom izvještaju pokazala nefikasnost i složenost sistema zaštite, Ombudsman za djecu *postavlja pitanje kako bi se u tom postupku snašla djeca i mladi da su se samostalno obratili nadležnim državnim organima i tražili zaštitu svog priznatog prava na zdravu životnu sredinu*, a naročito u kontekstu obaveze svih državnih i drugih tijela da u svim svarima koje se tiču djece postupaju u njihovim najboljem interesu.

Sigurno je da djeca ne bi mogla samostalno proći kroz ovaj postupak i da bi im trebala stručna pomoć i podrška, kako u stručnom tako i u finansijskom dijelu eventualnih troškova postupka.

U Republici Srpskoj djeluje Centar za besplatnu pravnu pomoć koji je Republička upravna organizacija u sastavu Ministarstva pravde, koju je osnovala Vlada Republike Srpske, sa željom da se pravna pomoć pruži fizičkim licima, građanima Republike Srpske i drugim licima koja se nalaze na teritoriji Republike Srpske, identifikovanim kao socijalno ugrožene kategorije, a koji nisu u situaciji da izmiruju troškove zastupanja u postupcima ostvarivanja svojih prava i na zakonu zasnovanih interesa pred sudovima u Republici Srpskoj.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći⁵⁰, između ostalog, utvrđuje pravila i kriterije za pružanje besplatne pravne pomoći. Istim zakonom, propisano je i da pravo na besplatnu pravnu pomoć po kriterijumu ličnog svojstva ili statusa pred nadležnim organom, bez obzira na utvrđene finansijske kriterijume iz člana 32. ovog zakona, imaju i:

“1) djeca u postupku ostvarivanja prava na zakonsko izdržavanje i djeca o čijim se pravima, obavezama ili interesima zasnovanim na zakonu odlučuje u postupku pred sudom, drugim državnim organom, odnosno javnom ustanovom.”

Studija slučaja otvara pitanje, da li Centar za besplatnu pravnu pomoć može pružiti pravnu pomoć djetetu (ne zaboravljajući pri tome i institut zakonskog zastupanja maloljetnih lica, ali i za sve obavezujući princip *„najboljeg interesa djeteta“*) u postupcima pred državnim organima/ustanovama koji se odnose na ostvarivanje bilo kojeg djetetu priznatog prava, pa i prava na zdravu životnu sredinu, a ne samo prava na zakonsko izdržavanje? Takođe, ovo

⁵⁰ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 43/20.

otvara i pitanje informisanosti djece o subjektima koji im mogu pružiti pravnu ili neku drugu stručnu pomoć u postupcima pred državnim organima/ustanovama.

Građani, naročito djeca, a u kontekstu ovog izvještaja i opisane studije slučaja, nemaju obavezu da znaju uzročnike bilo koje vrste zagađenja. Za to su nadležni javni organi koji imaju na raspolaganju čitav niz procesnih, pravnih i drugih stručnih instrumenata. Naprotiv, građani imaju pravo pristupa informacijama koje su pod kontrolom javnog organa, a svaki javni organ ima odgovarajuću obavezu da objavi takve informacije. Ovo pravo pristupa informacijama podliježe samo formalnim radnjama i ograničenjima utvrđenih zakonom⁵¹.

I pored jasnih obaveza prihvaćenih međunarodnim aktima, analiza domaćih propisa upućuje *da pravni okvir u Republici Srpskoj ne prepoznaje djecu kao posebno osjetljivu grupu ili da sadrži odredbe koje bi se specifično odnosile na djecu.* Pravni okvir sadrži obavezu za razna državna tijela za donošenje određenih strateških dokumenata u predmetnoj oblasti, ali ne uključuje jasno propisanu obavezu da se u bilo kojim aktima ili dokumentima definišu posebne mjere iz perspektive zaštite prava djeteta i ostvarivanja njegovog prava na zdravu životnu sredinu, kao ni obavezu uključivanja mišljenja i stavova djece i mladih u ove procese.

U praksi, pravo djeteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj se samo posredno ostvaruje kroz opštu zaštitu svih građana i ostvarivanje njihovog prava na zdravu životnu sredinu koje predstavlja i Ustavnu garanciju u Republici Srpskoj.

Ombudsman za djecu zauzima stav da ovakav pristup znači ugrožavanje prava djeteta, jer ne uvažava sve specifičnosti djece kao naročito osjetljive grupe i činjenicu da zagađenje životne sredine dugoročno ostavlja štetne posljedice po zdravlje u budućnosti našoj djeci i sasvim sigurno nije u njihovom najboljem interesu.

Analizirajući mišljenja i stavove anketiranih srednjoškolaca starijih od 14 godina upotrebom onlajn upitnika, kao i učenika osnovnih škola mlađih od 14 godina na fokus grupama, mogu se sumirati njihove atentične preporuke koje se odnose na konkretne mjere i aktivnosti kojima bi se doprinjelo boljoj zaštiti životne sredine i efikasnijem ostvarivanju njihovog prava na zdravu životnu sredinu, a to su:

- Stalna edukacija građana uz što više sadržaja o pitanjima zaštite životne sredine na medijima i društvenim mrežama sa akcentom na pravilno postupanje građana sa kućnim otpadom, uključivanje ovakvih tema u agendu političara i “drugih uticajnih ljudi” (influsera, glumaca, estradnih umjetnika, ...).
- Striktno provođenje zakona i drugih propisa u ovoj oblasti uz efikasniji način praćenja svih oblika narušavanja životne sredine kako od strane građana, tako i od strane privrednih i industrijskih postrojenja i pooštavanje sankcija za kršenje propisa u oblasti životne sredine.

⁵¹ Zakon o slobodi pristupa informacijama Republike Srpske, “Službeni glasnik Reublike Srpske”, broj: 20/01.

- Pojačane i stalne aktivnosti na sprečavanju formiranja divljih deponija uz postavljanje nadzornih kamera;
- Pojačane edukativne aktivnosti u školama u sklopu i redovnog i vannastavnog programa uz aktivno uključivanje učenika u njihovo osmišljavanje i realizovanje;
- Organizovanje i provođenje akcija na uređenju školskih dvorišta, javnih površina, čišćenja nelegalnih deponija, u saradnji sa školama i lokalnom zajednicom;
- Učestalije organizovanje nastave u prirodi i tematskih izleta;
- Postavljanje više odvojenih kontejnera za razdvajanje i reciklažu kućnog otpada;
- Poboljšanje informisanosti djece o tome kome se i na koji način obratiti u slučaju kada imaju saznanja da neko namjerno zagađuje okolinu.

Važno je istaći da su preporuke djece koja su učestvovala u istraživanju slične ili iste kao i preporuke koji su dali ostali akteri u istraživanju te se može zaključiti da djeca i te kako imaju ideje koje je moguće realizovati. To nam dalje ukazuje da ih je neophodno, shodno uzrastu i zrelošću, na adekvatan način uključiti u razvoj, a i u realizaciju strateških dokumenata koji se odnose na zaštitu životne sredine.

Na osnovu analize svih prikupljenih podataka, može se sa sigurnošću zaključiti da djeca i mladi nisu upoznati sa svojim pravom na zdravu životnu sredinu i da se ne uključuju u procese kreiranja strategija i politika u ovoj oblasti, ali ni u razne ekološke projekte.

Djeca i mladi se samo uključuju u pojedinačne akcije i manifestacije, kao npr. obilježavanja Svjetskog dana životne sredine ili "Dan bez automobila" ili "U susret jeseni", koji se obilježavaju svakog septembra i sl.

XI. PREPORUKE

U skladu sa članom 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske i članom 3. UN Konvencije o pravima djeteta ("*najbolji interes djece*"), a nakon sprovedenog predmetnog istraživanja, Ombudsman za djecu Republike Srpske upućuje:

P R E P O R U K U

1. Ministarstvu za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju s ciljem obezbjeđenja priznatog prava djece na participaciju prilikom utvrđivanja politika i strategija:

- Da se djeca i mladi na njima prilagođen način u skladu sa uzrastom i zrelošću uključe prilikom izrade strateških i operativnih planova i/ili programa u oblasti zaštite životne sredine, a u skladu sa Uredbom o strateškim dokumentima u Republici Srpskoj⁵² kojom se uređuju procedure izrade i struktura srednjoročnih i godišnjih planova rada, smjernice planiranja, praćenje i izvještavanje, te druga relevantna pitanja planiranja, praćenja i izvještavanja u Republici Srpskoj;
- Da se u saradnji sa ostalim relevantnim akterima u zajednici iznađu najefikasnija rješenja za uključivanje djece i omladine u aktivnosti koje se tiču provođenja strateških i/ili operativnih programa, kao npr. putem postojećih eko-sekcija u školama, putem različitih udruženja i organizacija mladih, strukovnih škola koje imaju direktnu vezu sa pitanjima kojima se bavi strategija (kao što je npr. srednja škola zanimanja u poljoprivredi), itd. Ovakav pristup je naročito važan kada se uobziri činjenica da će efekti strateških aktivnosti najduže, a sam tim i najviše uticati na onaj dio stanovništva Republike Srpske koje je sada u kategoriji „djeca“ (do 18 godina starosti);
- Pokretanje aktivne informativne i edukativne kampanje koja bi imala za rezultat povećanu stopu edukovanosti i informisanosti široke javnosti, a naročito djece i mladih o pitanjima zaštite životne okoline, održivog razvoja i klimatskih promjena. Kampanja bi se odvijala kroz aktivno uključivanje svih medija i sredstava informisanja, dijeljenje informativnih letaka i isticanje prigodnih postera na svim javnim mjestima, raznim promotivnim uličnim aktivnostima, tematskim kampovima sa učešćem djece i mladih, afirmativnim objavama na raznim društvenim mrežama, i sl., a od izuzetnog značaja bi bila uloga javnog i drugih RTV servisa i emitovanje radijskih i TV emisija u najslušanijim i najgledanijim terminima sa kompetentim stručnjacima iz ove oblasti.

⁵² "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 94/21.

2. Ministarstvu prosvjete i kulture

- Da preduzme dodatne mjere i aktivnosti prilagođene uzrastu i zrelosti djece na poboljšanje trenutnog kvaliteta i kvantiteta sprovođenja redovnih nastavnih aktivnosti u vaspitno-obrazovnim ustanovama koje se odnose na zaštitu životne sredine, pravo djece na zdravu životnu sredinu i uopšte, njihove klimatske pismenosti, ali i pojačane ohrabrujuće aktivnosti na jačanju vannastavnih aktivnosti u čije organizovanje i sprovođenje treba direktno uključiti djecu i mlade (organizovanje tematskih vršnjačkih radionica u školama, jačanje ekoloških sekcija, tematski kampovi, edukacija korištenjem društvenih mreža koje su naročito popularne među mladima (instagram, facebook, youtube ... i sl.), na koji način bi se pružila i potrebna važnost mišljenju i stavovima djece u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću o pitanjima koja ih se tiču, što je u skladu sa članom 12 (1) UN Konvencije o pravima djeteta.

3. Ministarstvu pravde Republike Srpske

- Da preduzme odgovarajuće mjere i aktivnosti kojima će se obezbjediti djeci u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću efikasno pružanje pravne pomoći Centra za besplatnu pravnu pomoć (uvažavajući institut zakonskog zastupanja maloljetnih lica, ali i za sve obavezujući princip „*najboljeg interesa djeteta*“) u svim postupcima pred državnim organima/ ustanovama koji se odnose na ostvarivanje bilo kojeg djetetu priznatog prava, pa i prava na zdravu životnu sredinu, a ne samo prava na zakonsko izdržavanje.
4. U skladu sa svojim zakonskim ovlaštenjima, Ombudsman za djecu poziva sve subjekte kojima su upućene preporuke iz prethodnih tačaka da pisanim putem obavijeste Ombudsman za djecu o preduzetim mjerama najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema preporuke.

Broj: 1504-4-I/22

Ombudsman za djecu

Datum: 02.02.2023 . godine

Gordana Rajić